

Tori Grytli og
Torgeir Aarvaag Stokke

Norges største tariffavtaler: Omfang, lønnsdannelse og arbeidstidsordninger

Det strategiske instituttprogrammet på Fafo

Tori Grytli og
Torgeir Aarvaag Stokke

Norges største tariffavtaler: Omfang, lønnsdannelse og arbeidstidsordninger

© Forskningsstiftelsen Fafo 1998
ISSN 0804-5135

2. utgave

Innhold

1 Innledning	5
2 Bakgrunn	6
3 Nye tall for tariffavtaledekning	7
4 De største tariffavtalene – oversikt	10
5 Stillingsmessig avgrensning	14
6 Varighet, andre omfangsbeskrivelser	17
7 Lønn, lokale forhandlinger	20
8 Aspekter ved arbeidstid	25
Alminnelig (ordinær) ukentlig arbeidstid.....	25
Fastsettelse av daglig arbeidstid.....	28
Betaling for overtid	30
Gjennomsnittsberegning av arbeidstid.....	32
Vedlegg	34
1 Tariffavtaler som NHO er part i.....	34
2 Tariffavtaler som HSH er part i	39
3 Tariffavtaler som SamFo er part i.....	41
4 Tariffavtaler som LA er part i	42
5 Tariffavtaler som BAF er part i	42
6 Tariffavtaler som FA er part i	43
7 Tariffavtaler som AMB/ASVL er part i.....	43
8 Tariffavtaler som ATF er part i	44
9 Tariffavtaler som Rederiforbundet er part i	45
10 Andre tariffavtaler innen skipsfart/fiske	45
11 Tariffavtaler som NAF er part i.....	46
12 Andre mindre arbeidsgiverorganisasjoner	46
13 APO og NAVO	48
Noter.....	49
Forkortelser	52
Referanser	53
Det strategiske instituttprogrammet på Fafo	54

1 Innledning

Formålet med dette notatet er å presentere av data om tariffavtaler som er samlet inn og systematisert i regi av Fafos strategiske instituttprogram *De kollektive aktørenes rolle på arbeidsmarkedet*. Notatet drøfter først noen nye talloppgaver for tariffavtaledekningen i privat sektor, og sammenligner disse med tidligere forsøk på å beregne andelen arbeidstakere dekket av tariffavtaler. Deretter følger en drøfting av omfang og innhold i de største tariffavtalene i privat sektor.

«Tariffavtale» omfatter i utgangspunktet et vidt spekter av reguleringer, fra de omfattende hovedavtalene som gjerne hovedorganisasjonene på arbeidstakersiden inngår med arbeidsgiverorganisasjoner, via landsdekkende tariffavtaler hvor ofte både forbund og hovedorganisasjoner er parter, til bedrifts- eller foretaksvisse særavtaler. I denne omgang er det de landsdekkende tariffavtalene som analyseres.

Vi har tatt for oss de avtalene som dekker mer enn 1000 organiserte arbeidstakere i ett partsforhold, samtidig som næringer med særegne lov- og avtaletradisjoner (offshore, skipsfart) og avtaleområder knyttet nært opp til offentlig sektor som APO, NAVO og Samskipnadene er holdt utenfor. Dette gir i alt 56 avtaler. De største tariffavtalene i privat sektor blir i første omgang analysert i forhold til omfang, varighet og horisontal og vertikal spredning (bredde og dybde). Deretter følger en drøfting av avtalenes rom for lokal lønnsdannelse, basert på en presisering av skillet mellom normallønnsavtaler og minstelønnsavtaler. Noen aspekter ved arbeidstid er også tatt med i diskusjonen, dette dreier seg om ukentlig arbeidstid, «dagtid», overtidsgodtgjørelse og formuleringer knyttet til gjennomsnittsberegning av arbeidstiden.

Som vedlegg følger utskrifter av den databasen Fafo har etablert på basis av et fysisk arkiv over tariffavtaler i privat sektor. Vedleggene er ordnet etter arbeidsgiverorganisasjon, at en arbeidsgiverorganisasjon er part i tariffavtalen er også (med få unntak) brukt som kriterium for å inkludere avtaler. Systematiseringen tar utgangspunkt i Næringslivets Hovedorganisasjon (NHO) sine tariffavtalekoder, som blant annet brukes i lønnsoppgjørssammenheng. Det bygges videre på denne kodingen for de andre større arbeidsgiverorganisasjonene. Offshore, skipsfart samt avtaleområder som ligger nært opp til offentlig sektor, er også inkludert i oversikten. Oversikten omfatter i alt 450 tariffavtaler. Datainnsamlingen ble slutført høsten 1997.

I forbindelse med et nytt opplag av dette notatet i mai 1998, er det gjort enkelte rettinger og tilføyelser. Vi takker også Steen Scheuer for kommentarer.

2 Bakgrunn

Norsk arbeidslivs- og arbeidsmarkedsforskning har i stor grad vært konsentrert om samspillet mellom mikro- og makronivå, gjerne i form av at den enkelte arbeidstakers situasjon analyseres og aggregeres. Analyse av likheter og forskjeller i arbeidsvilkår, innflytelse og lønn er eksempler på viktige forskningstradisjoner. En konsekvens av dette fokuset har imidlertid vært at *mesonivået* - i denne sammenheng tariffavtalenivået - i liten grad har kommet i forgrunnen.

Kjennskapen til tariffavtalenivået er sparsom, i det minste for andre enn de organisasjonene som er part i de mange avtalene. Da diskusjonen om lovregulering av det kollektive arbeidslivet - altså de organiserte interessene, deres tariffavtaler og de dertil knyttede kampmidler - pågikk for 80-90 år siden, forelå det detaljert dokumentasjon om partsorganiseringen og tariffavtalesystemet i Norge.¹ Også på 1920-tallet ble det sett på som en viktig oppgave å samle inn og systematisere data om det kollektive nivået, tariffavtaler var gjerne enhet og arbeidskonflikter og konfliktløsning ble registrert.² Etter annen verdenskrig avtok denne virksomheten fra det offentlige side. I noen grad finnes det opplysninger om tariffavtaler i organisasjonsmaterieell, enten til internt eller eksternt bruk.³ Mer eller mindre omfattende redegjørelser finnes også i enkelte skolerings- og diskusjonsopplegg.⁴ Likevel mangler det forsøk på å systematisere tariffavtalene, strukturkunnskap er altså en mangelvare. Nevnes må likevel Moene & Seierstad (1990), hvor en drøfting av ulike former for lokale forhandlinger i privat sektor og deres basis i tariffavtaler finnes. I enkelte offentlige utredninger, som NOU 1987:9A og NOU 1994:3, finnes også nyttige fremstillinger

Hva som kan reguleres i en tariffavtale, er i utgangspunktet et svært åpent spørsmål. I forarbeidene til arbeidstvistloven av 1915 ble tariffavtalenes reguleringsrom beskrevet som «arbeids- og lønnsvilkår eller andre arbeidsforhold», men med den tilføyelsen at dette omfattet «alt det som en fagforening og en arbeidsgiverorganisasjon i det hele kan tvistes om» (jf Jakhelln 1996:391). Et samspill med lovverket har likevel begrenset de tema som tariffavtalereguleres. For noen tema har lovverket overtatt avtalenes reguleringsfunksjon, for andre har avtalene begrenset seg til å bygge videre på allerede eksisterende lovbestemmelser.⁵ Lønn er nok det området hvor tariffavtalenes betydning er mest utbredt, i og med at svært lite lovgivning finnes. Også arbeidstidsspørsmål er det lang tradisjon for å avtaleregulere. Her danner lovverket i større grad et grunnlag, men arbeidstakerorganisasjoner har stor grad av frihet til å forhandle frem andre arbeidstidsordninger. I og med at skipsfart og offshorevirksomhet er utelatt i dette notatet, er det arbeidsmiljølovens arbeidstidskapittel som danner lovgrunlaget.

I dette notatet er fremstillingen konsentrert om de største tariffavtalene i privat sektor, deres varighet, vertikal og horisontal utbredelse samt omfanget av avtalene målt først og fremst med organiserte arbeidstakere og bedrifter. Deretter forsøkes det å fremstille aspekter ved lokal lønnsdannelse og arbeidstid. Til dette arbeidet har vi fått hjelp av tillitsvalgte og ansatte i flere LO- og YS-forbund, samt i NHO og noen andre arbeidsgiverorganisasjoner. Både presentasjon og tolkning av tariffavtalene står imidlertid for forfatterens regning alene. Det må også nevnes at tariffavtalestrukturen i privat sektor er under stadig endring, selv i et nokså rolig oppgjørsår som i 1997 kan det skje betydelige endringer både i arbeidsmarkedet og mellom partene. Opplysninger i dette notatet om den enkleste tariffavtale, og da særlig hvor mange bedrifter/organiserte den omfatter, kan derfor være endret uten at vi har rukket å få det med.

3 Nye tall for tariffavtaledekning

Før vi går inn på de enkelte tariffavtalene, skal data om tariffavtaledekningen totalt sett i privat sektor presenteres og oppdateres. Det finnes flere mulige måter å angripe spørsmålet om tariffavtaledekning på. Med tariffavtaledekning forstås i denne omgang organiserte og uorganiserte arbeidstakere dekket av tariffavtale mellom en arbeidstakerorganisasjon og en bedrift. I Stokke (1996a) ble det gjort beregninger basert på tall både fra surveyundersøkelser, og fra arbeidstaker- og arbeidsgiverorganisasjonene. I sum viste beregningene at surveyundersøkelser antyder et nivå for tariffavtaledekning (egentlig: regulering av lønn) i privat sektor på rundt 60 prosent, mens estimeringer basert på arbeidsgiver- og arbeidstakerstatistikk ga anslag på mellom 50 og 55 prosent.

Det foreligger nå nytt statistikkgrunnlag på to områder. For det første foreligger en ny arbeidstakersurvey - *Samordnet leveår 1996* - hvor spørsmålene om lønn og tariffavtale ble utformet med en klarere hensikt å måle avtaledekningen. Undersøkelsen hadde også en større populasjon enn tidligere surveyundersøkelser, først og fremst ved at arbeidstakere med kort deltidsarbeid også ble fanget opp. Det var forventet at denne undersøkelsen ville vise en lavere tariffavtaledekning i privat sektor enn tidligere undersøkelser, likevel viste den omlag samme nivå som tidligere - 59 prosent. Mer detaljerte spørsmål om organisasjons- og avtaleforhold på arbeidsplassen avdekker imidlertid mulige kilder til at arbeidstakere kan oppfatte seg som avtaledekkede uten at de formelt sett er det. Det henvises til Nergaard (1998) for en nærmere diskusjon av dette.

For det andre har Felleskontoret for LO/NHO-ordningene knyttet opplysninger om tariffbundne bedrifter opp mot Arbeidstakerregisteret, for å bestemme utbredelsen av ordningen med avtalefestet pensjon. Ordningen med avtalefestet pensjon (AFP), som ble innført ved lønnsoppgjøret i 1988, dekker alle arbeidstakere i en bedrift forutsatt at denne er med i ordningen. En tariffavtale dekker bare de stillingsgrupper eller funksjoner som avtalen angir, og det er ikke uvanlig at en bedrift er bundet av mer enn en avtale eller at en avtale bare dekker deler av de ansatte i bedriften. Dermed vil antall ansatte i bedrifter med avtalefestet pensjon kunne brukes som et *høyeste anslag* på tariffavtaledekning i de tariffområder hvor AFP er utbredt.

Avtalefestet pensjon er tatt inn i de aller fleste avtaler mellom LO/forbundene og NHO/landsforeningene, mellom YS/forbundene og NHO/landsforeningene og i avtaler mellom NHO/landsforeningene og frittstående forbund. I tillegg har særlig LO/forbundene og YS/forbundene brukt NHO-avtalene til å binde uorganiserte arbeidsgivere. Også andre arbeidsgiverorganisasjoner enn NHO er part i avtaler om AFP. Ved å knytte bedriftsopplysninger til Arbeidstakerregisteret, har Felleskontoret for LO/NHO-ordningene kunnet opplyse om antall arbeidstakere ansatt i de bedriftene som omfattes av AFP. En oversikt basert på tall fra 2. kvartal 1997 er gjengitt i tabellen.

Tabell 1 Organisasjon, bedrifter og arbeidstakere dekket av avtalefestet pensjon

Organisasjon	Antall bedrifter	Antall arbeidstakere
Arbeiderpressens Tarifforening	62	3740
Arbeidsmarkedsbedriftenes Landsforening	100	6698
Arbeidssamvirkenes Landsforening	39	444
Glassbransjeforbundet i Norge	38	1134
Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon	1364	33388
Landbrukets Arbeidsgiverforening	396	12615
Maskinentreprenørenes Forbund	119	1824
NAVO	7	425
Norges Lastebileier-Forbund	31	796
NHO	5348	364455
Reiselivsbedriftenes Landsforening	39	855
SamFo	357	20072
Skogbrukets Landsforening	18	105
Studentskipnadens Arbeidsgiverforening	23	1683
Direkteavtaler, LO-forbund	4623	84163
Direkteavtaler, YS-forbund	193	3969
Direkteavtaler, AF/frittstående forbund	220	4261
SUM	12977	540627

Opplysninger om antall bedrifter er nok i flere tilfeller foretak, blant annet inngår Samvirkelegene og ikke de enkelte utvalg som enhet for SamFo sin del. At Reiselivsbedriftenes Landsforening figurerer separat utenfor NHO, har sammenheng med de bedriftene som kom utenfra NHO da landsforeningen ble dannet i 1996/97. Interessen her er imidlertid ikke knyttet til bedrifter eller den enkelte organisasjon, men til antall arbeidstakere.

En arbeidsgiver er pliktig å melde fra til Arbeidstakerregisteret (ATR) hvis et arbeidsforhold antas å vare i mer enn seks dager og antas å innebære mer enn gjennomsnittlig tre timers arbeid per uke. Av denne grunn ligger det totale antallet arbeidstakere registrert i ATR noe under tilsvarende oppgaver basert på Arbeidskraftundersøkelsene (AKU).⁶ På basis av 1992-statistikk (siste gang ATR- og AKU-statistikk fordelt på næring ble publisert sammen), kan det anslås en underrapportering på 3-4 prosent i de største områdene av privat sektor, noe som gir grunnlag for å øke antallet dekket av AFP til 560 000.

De områdene av betydning som faller utenfor AFP, er i første omgang:

- Bank- og forsikringsvirksomhet
- Enkelte områder hvor AF-forbund alene organiserer utenfor NHO-bedrifter
- Innenriks skipsfart
- Utenriks skipsfart inkl. flyttbare innretninger (Rederiforbund-området)
- Apotek

Hvis vi skjønnsmessig, basert på organisasjonsstatistikk, anslår det første området til 35 000 arbeidstakere (antall sysselsatte i bedrifter medlem av Bankenes Arbeidsgiverforening, Forsikrings-selskapenes Arbeidsgiverforening samt tillegg for uorganiserte bedrifter med avtale), det neste til 5000 (NITO som største AF-forbund i privat sektor har 1500 organiserte dekket av avtaler utenfor NHO-bedrifter), de to neste til 30 000 (basert på medlemstallene i Norsk Sjømannsforbund, Norsk Sjøoffisersforbund, Norsk Maskinistforbund, OFS og NOPEF), og den siste til 5000 (antall ansatte i Norsk Apotekerforenings medlemsbedrifter), gir dette 635 000 arbeidstakere.

APO-området ligger nært opp til det offentlige tariffavtalesystemet, mens mange NAVO-bedrifter har vært en del av det statlige forhandlingsområdet. De er likevel en del av privat sektor, selv om det kan diskuteres om alle arbeidstakerne i NAVO- og APO-bedrifter oppfatter seg som ansatt i privat sektor. Ingen av områdene er med i privat sektor sin AFP-ordning (med unntak av en liten del av NAVO), men eventuelt i de tilsvarende offentlige pensjonsordningene. For å unn-

gå en underestimering av tariffavtaledekningen i privat sektor, inkluderes de med utgangspunkt i opplysninger om ansatte i medlemsbedriftene (APO: 17 000, NAVO: 31 500). Totalt gir dette 683 500, avrundet til 685 000.

Den definisjonen av privat sektor som er mest hensiktsmessig i tariffavtalesammenheng, er spørsmålet om *vier* slik dette fanges opp i Arbeidskraftundersøkelsene. I 1996, som er siste tilgjengelige tall, var antallet lønnstakere i privat sektor 1 244 000.⁷ Dette gir et anslag på tariffavtaledekning, basert på dekning av avtalefestet pensjon med tillegg, på 55 prosent av privat sektor. Anslaget ligger noe under anslaget basert på lignende (men eldre) kilder i Stokke (1996a:13f), som var på 58 prosent. Forskjellen kan ha sammenheng både med veksten i arbeidsmarkedet og med unøyaktigheter, men er likevel liten. Samtidig er begge anslagene basert på dekning av avtalefestet pensjon, og er derfor etter all sannsynlighet høyere enn tariffavtaledekningen. Selv med innslag av usikkerhet i anslagene, kan en derfor si at basert på tall for sysselsatte i bedrifter dekket av avtalefestet pensjon, inkludert opplysninger for bedrifter med tariffavtale som står utenfor ordningen, er det vanskelig å anta en tariffavtaledekning i privat sektor i Norge på over 55 prosent.

Resultatene fra Samordnet levekår 1996 og estimatene på avtaledekning basert på avtalefestet pensjon, viser samme diskrepans mellom surveyundersøkelser og registerbasert statistikk som tidligere. Den registerbaserte statistikken er mer sikker når det gjelder å anslå selve avtaledekningen, men når det gjelder variasjon etter bedrifts- og arbeidstakerkjennetegn er vi avhengige av surveyundersøkelser.⁸ Det ligger derfor en utfordring i å gjøre surveyundersøkelsene enda mer egnet for å måle avtaledekning.

4 De største tariffavtalene – oversikt

Det viktigste kriteriet som er valgt for å skille ut de største tariffavtalene i privat sektor, er omfang. Dette er igjen presisert til antall organiserte arbeidstakere dekket av en avtale, og grensen er nedad satt til 1000. Videre har vi utelukket virksomheter som opererer i «gråsonen» mellom offentlig og privat sektor, representert ved arbeidsgiverorganisasjonene APO, NAVO og Student-samskipnadens Arbeidsgiverforening.⁹ For privat sektors del har vi i tillegg konsentrert oss om landbasert virksomhet, noe som gjør at innenriks og utenriks skipsfart samt drift av innretninger i Nordsjøen ikke kommer med. Avtaletradisjonene her er på noen områder spesielle, med blant annet særegne arbeidstidsordninger basert på særskilt lov- og forskriftsverk. Utelukkelsen gjør at vi kan forholde oss til arbeidsmiljølovens bestemmelser når det gjelder arbeidstid.¹⁰

På basis av avtaleoversikter og medlemsstatistikk innhentet fra større arbeidstaker- og arbeidsgiverorganisasjoner, har vi funnet 56 tariffavtaler som dekker mer enn 1000 organiserte arbeidstakere. En oversikt over disse avtalene er gjengitt i tabell 2. Det kan være avtaler som er oversett, selv om vi er nokså sikre på å ha inkludert det alt vesentligste. Vedleggstabellene indikerer hvor vi har søkt etter store tariffavtaler.

Tabell 2 De største tariffavtalene i privat sektor

Kode	Avtale	Arb.giver. org	Landsforening	Forbund	Hoved- org	Organi- serte
4	Anleggsoverenskomsten	NHO	Landsforeningen for Bygg og Anlegg	AMF	LO	1580
10	Renholdsbedrifter	NHO	Servicebedriftenes Landsforening	AMF	LO	3792
14	Vekteroverenskomsten	NHO	Servicebedriftenes Landsforening	AMF	LO	1072
56	Trykkerier og reprobedrifter	NHO	Grafiske Bedrifter, Landsforeningen	NGF	LO	3338
57	Eske- kartonasje- og papirva- refabriker	NHO	Prosess- og foredlingsindustriens Landsforening	NGF	LO	1441
58	Avistrykkerier	NHO	Norske Avisers Landsforening	NGF	LO	2100
60	Elektrofagene	NHO	Norges Elektroentreprenørforbund	NEKF	LO	8813
68	Standardoverenskomsten	NHO	NHO	HK	LO	3984
79	Hot. og rest-riksavtalen	NHO	Norsk Hotell- og Restaurantforbund	HRAF	LO	6036
83	Verkstedsoverenskomsten	NHO	Teknologibedriftenes Landsforening	FF	LO	35000
89	Flyoverenskomsten	NHO	Flyelskapenes Landsforening	FF	LO	2444
91	Biloverenskomsten	NHO	Norges Bilbransjeforbund	FF	LO	3107
101	Elektrokjemisk industri	NHO	Prosess- og foredlingsindustriens Landsforening	NKIF	LO	3242
106	Kjemisk Teknisk Industri	NHO	Prosess- og foredlingsindustriens Landsforening	NKIF	LO	4174
114	Norsk Hydro- Fellesoverenskomsten	NHO	Prosess- og foredlingsindustriens Landsforening	NKIF	LO	1902
115	Hydro Aluminium A/S	NHO	Prosess- og foredlingsindustriens Landsforening	NKIF	LO	3306
130	Operatørselskaper- Landvirksomhet	NHO	Oljeindustriens Landsforening	NOPEF	LO	1760
133	Baker- og konditoroverens- komsten	NHO	Næringsmiddelindustriens Landsforening	NNN	LO	1321
134	Kjøttindustrien	NHO	Kjøttindustriens Fellesforening	NNN	LO	5567
138	Fiskeindustri	NHO	Fiskeri- og Havbruksnærings Landsforening	NNN	LO	1781
148	Bryggerier og mineralvanns- fabrikker	NHO	Næringsmiddelindustriens Landsforening	NNN	LO	3039
149	Sjokolade- og sukkervarein- dustri	NHO	Næringsmiddelindustriens Landsforening	NNN	LO	1335
159	Fellesoverenskomsten- Treforedling	NHO	Prosess- og foredlingsindustriens Landsforening	FF	LO	5779
195	Møbel- og annen treindustri	NHO	Møbel- og innredningsproducentenes Landsforening	Tre	LO	2563
198	Tekniske funksjonærer-FLT	NHO	NHO	FLT	LO	3705
199	Arbeidslederavtalen-FLT	NHO	NHO	FLT	LO	3396
208	Funksjonæravtalen-NOFU	NHO	NHO	NOFU	YS	5563
212	Funksjonæravtalen-PRIFO	NHO	NHO	PRIFO	YS	1571
213	Aviser-Kontor-Lager-m.v.- PRIFO	NHO	Norske Avisers Landsforening - Ukepressens Landsforening	PRIFO	YS	1272

Kode	Avtale	Arb.giver. org	Landsforening	Forbund	Hoved- org	Organi- serte
269	Lederavtalen-NALF	NHO	NHO	NALF	FS	6224
272	Overenskomst-NITO	NHO	NHO	NITO	AF	10651
274	Hovedavtalen-NIF	NHO	NHO	NIF	AF	7847
275	Aviser-Journalister	NHO	Norske Avisers Landsforening	NJ	FS	2234
296	TEKO-overenskomsten	NHO	TEKO Landsforening	FF	LO	3457
297	Elkem-overenskomsten	NHO	Prosess- og foredlingsindustriens Landsforening	NKIF	LO	2653
327	Bergindustri	NHO	Prosess- og foredlingsindustriens Landsforening	AMF	LO	1555
328	Byggeindustrien	NHO	Byggeindustriens Landsforening - Møbel- og innredningsprodusentenes Landsforening	FF	LO	7876
329	Glass og keramisk industri	NHO	Prosess- og foredlingsindustriens Landsforening	NKIF	LO	1049
331	Fellesoverenskomsten for byggfag	NHO	Landsforeningen for Bygg og Anlegg - Bygghåndverksfagernes Landsforening - Byggeindustriens Landsforening	FF	LO	13153
368	SAS-Braathen-Widerøe-kontor-lager m.v.	NHO	Flyskapenes Landsforening	LFF	FS	1614
377	Transportselskaper i Norge-LO	NHO	Norske Transportbedrifters Landsforening	NTF	LO	4200
378	Transportselskaper i Norge-YS	NHO	Norske Transportbedrifters Landsforening	NRAF	YS	4197
410	Norsk Hydro ASA	NHO	Prosess- og foredlingsindustriens Landsforening	NMF	FS	1142
501	HSH Landsoverenskomsten HK	HSH		HK	LO	8629
515	HSH Grossistoverenskomsten NTF	HSH		NTF	LO	1500
600	SAMFO Landsoverenskomst	SamFo		HK	LO	10632
603	SAMFO NKL	SamFo		HK	LO	1478
650	Landbruket, meierier-NNN	Landbrukets Arbeidsgiverforening		NNN	LO	2733
670	Landbruket, meierier-NML	Landbrukets Arbeidsgiverforening		NML	FS	1172
680	Bankoverenskomsten	Bankenes Arbeidsgiverforening		Finans- forbundet	YS	20000
700	Forsikringsfunksjonærer	Forsikringssekskapenes Arbeidsgiverforening		FL	YS	6484
720	Arbeidsmarkedsbedriftene-FF	Arbeidsmarkedsbedriftenes Landsforening		FF	LO	3343
820	Apotek-Farmaceuter	Norsk Apotekerforening		NFF	LO	1213
821	Apotek-Apotekteknikere	Norsk Apotekerforening		Farmasi- forbundet	LO	3275
851	HK-LO	LO		HK	LO	1144
852	Gjensidige	GAF		GP	FS	1300

I første kolonne i tabell 2 er koden for avtalen tatt med. Deretter følger avtaletittelen, eller den vanligst anvendte tittelen. Så følger hovedorganisasjonstilknytning på arbeidsgiversiden, landsforening på arbeidsgiversiden (kun relevant for NHO), forbunds- og hovedorganisasjonstilknytning på arbeidstakersiden og til slutt omfanget i form av antall organiserte arbeidstakere. Hovedorganisasjonstilknytning på arbeidstakersiden er ikke nødvendigvis sammenfallende med at hovedorganisasjonene også er *part* i avtalene. I NHO-området er LO og YS part i avtalene, men ikke AF. Utenfor er dette er det kun i LO at hovedorganisasjonen rutinemessig inngår som part sammen med forbundet, bortsett fra i HSH-området hvor YS seksjon privat inngår hovedavtalen sammen med forbundene. På arbeidsgiversiden er det kun NHO som er innelt i landsforeninger med relevans for tariffavtalestrukturen, og både landsforeningene og NHO inngår som parter i avtalene.¹¹ To unntak finnes likevel. Mange av de store funksjonæravtalene sorterer direkte under NHO, siden de ikke er bransjespesifikke. Enkelte tariffavtaler kan en landsforening være part i uten at NHO også inngår i partsforholdet, den viktigste er Journalistavtalen (275)¹².

Omfanget av avtalene har ikke alltid vært like lett å fastslå. I utgangspunktet har vi forsøkt å innhente opplysninger om omfang både fra arbeidstaker- og arbeidsgiversiden, dette har lyktes for i underkant av 40 av avtalene og med unntak av et fåtall avtaler så samstemmer omfangstallene. Kildene har vært organisasjons- og medlemsstatistikk generert for dette formålet, tall allerede offentliggjort i beretninger og lignende eller i fagblad f.eks. i forbindelse med avtalerevisjoner. De omfangstall som er gjengitt i tabellen, bygger for NHO-området del i alt vesentlighet på opplysninger utvekslet mellom partene. For de andre avtalenes del, er det stor sett arbeidstakersidens tall som er benyttet. Vårt valg av kilder innebærer likevel på ingen måte at vi har tatt stilling til omfanget av en avtale der det er sprikende opplysninger, det tillegger partene og ikke utenforstående forskere å avgjøre slikt.

Når det gjelder omfangskriteriet, skal en også være oppmerksom på at data om antall organiserte arbeidstakere (og senere data om bedrifter) er samlet inn over en perioden på 2–3 år, og

selv om det er lagt vekt på å anvende like kriterier for alle tariffavtalene så kan organisasjons- og sysselsettingsendringer innen flere bransjer gjøre at dagens situasjon avviker noe fra de opplysninger som er gjengitt i tabellene. Ett eksempel er Forbundet for Overnattings- og Serveringsnæringen (FOS), som gikk inn i NHO fra årsskiftet 1996/97. Våre data er eldre enn det, og eventuell vekst i tariffområdene innen NHO er ikke fanget opp selv om vi har latt være å ta med FOS i vedleggstabellene. Vi kan likevel anslå at Riksavtalen (79) nå dekker over 7500 organiserte arbeidstakere i NHO-bedrifter. Et annet problem knyttet til å anslå omfanget av tariffavtalene, er sesongsvingninger. For en avtale som Fiskeindustrien (138), opererer Norsk Nærings- og Nytelsesmiddelarbeiderforbund i sine beretninger med rundt 4000 organiserte arbeidstakere i NHO-bedrifter. Dette er over det dobbelte av hva som er oppgitt i tabell 2.

Omfanget er forsøkt begrenset til ett enkelt partsforhold, altså ett arbeidstakerforbund sin avtale. I enkelte tilfeller fører dette til at tariffavtaler som flere forbund har sammen, ikke kommer med. Dette gjelder først og fremst Funksjonæravtalen (530) mellom HSH og YS-P-forbundene NOFU og PRIFO. Denne avtalen dekker til sammen 1600 organiserte arbeidstakere, men fordelt på to forbund. Den tilsvarende Funksjonæravtalen (208, 212) mellom NHO og NOFU/PRIFO kommer derimot med, siden omfanget både for NOFUs og PRIFOs del er høyere. Derimot kommer ikke NRAFs partsforhold i den samme Funksjonæravtalen (233) med. Fenomenet med at flere enn en arbeidstakerorganisasjon er part i en og samme avtale, er for øvrig svært lite utbredt. Dette gjelder imidlertid der hvor forbundene inngår som *likeverdige* parter, et annet fenomen er der hvor et forbund *kopierer* et annet forbunds avtaler. Dette siste er noe mer utbredt, men da mellom forbund i forskjellige hovedorganisasjoner. På arbeidsgiversiden er det ikke gjennomført noen tilsvarende oppdeling, av tabell 2 kan en likevel se at i tre tilfeller inngår flere enn en landsforening i NHO som part i en tariffavtale.

Også i andre sammenhenger kan det være tvil om hva en skal telle som en avtale. For det første kan det være tradisjon for å trykke opp flere avtaler i ett og samme hefte, ofte blir også disse avtalene revidert samtidig. Dette gjelder for eksempel med Riksavtalen (79) mellom LO/HRAF og NHO/Reiselivsbedriftenes Landsforening, som trykkes opp sammen med Funksjonæravtalen (77) som omfatter betydelig færre arbeidstakere. På samme måte trykkes avtalen for Avis-Kontor-Lager (213) mellom YS/PRIFO og NHO/NAL opp sammen med to langt mindre omfattende avtaler for distribusjon (231) og rengjøring (232), og til sammen går de tre avtalene ofte under betegnelsen «PMF-avtalen» etter den gruppen i PRIFO som dekkes av avtalene. I begge tilfeller er avtalene telt separat her.

For det andre bruker arbeidstakerorganisasjonene særlig i LO og YS de samme avtalene som de har med en arbeidsgiverorganisasjon til å binde både arbeidsgivere i andre arbeidsgiverorganisasjoner og enkeltstående arbeidsgivere.¹³ Omfanget av slike tiltredelses- eller direkteavtaler varierer, to eksempler kan nevnes. Den største tariffavtalen i privat sektor, Verkstedsoverenskomsten (83) mellom LO/Fellesforbundet og NHO/TBL, er av oss anslått til å omfatte 35 000 medlemmer av Fellesforbundet i 534 NHO-bedrifter. I tillegg brukes denne avtalen av Fellesforbundet til å binde bedrifter utenfor NHO. Avtalen er i bruk i forhold til HSH og uorganiserte arbeidsgivere, og dekker der om lag 9000 arbeidstakere. Men også PRIFO gjør bruk av Verkstedsoverenskomsten både innenfor NHO (219) og i forhold til frittstående arbeidsgivere.¹⁴ Det andre eksemplet er Landsoverenskomsten (501) mellom LO/HK og HSH, som binder 1050 bedrifter og 7150 organiserte arbeidstakere blant HSHs medlemsmasse. Denne avtalen har for det første flere særbestemmelser som av de samme partene brukes til å binde enkeltbedrifter, uten at disse særbestemmelsene gjør at det oppstår nye tariffavtaler som det kan tvistes selvstendig på.¹⁵ I tillegg bruker Handel og Kontor Landsoverenskomsten til å binde uorganiserte arbeidsgivere, i alt er det mer enn 3500 organiserte arbeidstakere i uorganiserte bedrifter som på denne måten følger Landsoverenskomsten. Avhengig av tellemåte vil derfor Verkstedsoverenskomsten og Landsoverenskomsten komme ut med sterkt varierende omfang, i dette notatet har vi konsentrert oss om omfanget knyttet til det primære partsforholdet.

Utvalget av de 56 største tariffavtalene kan altså på enkelte punkter synes vilkårlig. Vi er likevel sikret en viss bredde i avtaler, noe som er en fordel når lokal lønnsdannelse og arbeidstid senere i dette notatet skal forsøkes kodet. Det er videre grunn til å anta at de store tariffavtalene i privat sektor har betydning som veivisere i avtalerevisjonene. Verkstedsoverenskomsten (83) og Landsoverenskomsten (501) har for eksempel dannet historisk mønster for andre avtaler, og revisjonen av disse har betydelig innflytelse på andre NHO- og HSH-avtaler.

Det kan innvendes at seks av avtalene på listen ikke er landsdekkende, siden avtalene har betegnelser som kan gi assosiasjoner til enkeltbedrifter. Tre av disse er avtaler mellom LO/Norsk Kjemisk forbund og NHO/Prosessindustriens Landsforening, nemlig Hydro Aluminium A/S (115), Elkem (297) og Norsk Hydro ASA - Fellesoverenskomsten (114). Disse avtalene dekker imidlertid en rekke bedrifter innenfor hvert sitt konsern eller foretak. Det samme gjelder avtalen mellom NHO/Norsk Hydro ASA og Norsk Merkantilt Forbund (410), og avtalen mellom Gjensidige og Gjensidiges Personalforening (852). Avtalen mellom HK og LO (851) dekker også en rekke arbeidsgivere, og reforhandles med LO (en egen Arbeiderbevegelsens Arbeidsgiverforening er nylig etablert).

Totalt dekker de 56 største avtalene 255 000 organiserte arbeidstakere. Gjennomsnittsavtalen omfatter dermed 4500 organiserte arbeidstakere. Summeres alle organiserte dekket av avtaler i vedleggstabellene, kommer en til 315 000 arbeidstakere. De 56 største avtalene utgjør dermed 12 prosent av avtalene inkludert i vedleggene, men kanskje så mye som mellom 70 og 80 prosent av de organiserte (mange mindre avtaler i vedleggene mangler opplysninger om organiserte). I Stokke (1996a:17) ble det operert med et anslag på 425 000 organiserte arbeidstakere som var tariffavtaledekkede i privat sektor. I dette tallet er direkteavtaler og tilknytningsavtaler med enkeltbedrifter også inkludert. I forhold til et slikt estimat, omfatter de 56 største avtalene 60 prosent av de organiserte.

To av de inkluderte avtalene trenger en kommentar før vi går nærmere inn på innholdet i avtalene. Hovedavtalen mellom NHO og NIF (274) er spesiell i den betydning at den ikke følges opp med en landsdekkende tariffavtale. Avtalen inneholder bestemmelser både av tradisjonell «hovedavtale»-karakter (f.eks. informasjon, samarbeid, medbestemmelse) og «tariffavtale»-karakter (lønnsvurdering). Innholdet i hovedavtalen er likevel knapt, og kan følges opp lokalt med en «normalkontrakt for sivilingeniører».

NALFs Lederavtale (269) med NHO ble revidert høsten 1997, og er nokså forskjellig fra den gamle Arbeidslederavtalen mellom de to partene. Tidligere inneholdt denne avtalen blant annet regler om garantert avlønning i forhold til arbeidssjiktet. Etter revisjonen er dekningsområdet for avtalen utvidet til å også omfatte ansatte som innehar lederoppgaver og lederansvar, og mange bestemmelser er blitt sterkt forkortet eller gjort rammepreget.

5 Stillingsmessig avgrensning

Distinksjonen mellom arbeider og funksjonær har ikke vært fremtredende i Norge når det gjelder inndelingen av hovedorganisasjoner på arbeidstakersiden. Går en f.eks. til Sverige, finner en at skillet mellom arbeider og tjenestemann i betydelig større grad har preget forholdet mellom Svensk LO og Tjänstemännens Centralorganisation (TCO). I norske *tariffavtaler* er likevel skillet mellom arbeidere og funksjonærer utbredt.

Den klassifiseringen av avtaler som anvendes her, stammer fra ansvarsfordelingen for tariffavtaler i Norsk Arbeidsgiverforening. Arbeideravtalene var der fordelt etter kontorer for næringsområder, mens funksjonæravtalene var lagt til et eget kontor. I dag sorterer også alle tariffavtaler i NHO under et organisasjonsledd. Dette er som regel en landsforening men fremdeles sorterer en del funksjonæravtaler (samt alle hovedavtalene) under NHO sentralt («NHO Lønns- og arbeidsvilkår», jf Stokke 1996b:19). I tabell 3 er inndelingen arbeider/funksjonær videreført for avtaler utenfor NHO-området, i tillegg er det tatt med en tredje kategori «Begge» som antyder en vertikal avtale.

Tabell 3 Tariffavtaler etter stilling

Kode	Avtale	Arb.giver. org	Forbund	Hovedorg	Organiserte	A/F/B
4	Anleggsoverenskomsten	NHO	AMF	LO	1580	Arbeider
10	Renholdsbedrifter	NHO	AMF	LO	3322	Arbeider
14	Vekteroverenskomsten	NHO	AMF	LO	1072	Arbeider
56	Trykkerier og reprobedrifter	NHO	NGF	LO	3338	Arbeider
57	Eske- kartonasje- og papirvarefabrikker	NHO	NGF	LO	1441	Arbeider
58	Avistrykkerier	NHO	NGF	LO	2100	Arbeider
60	Elektrofagene	NHO	NEKF	LO	8813	Arbeider
68	Standardoverenskomsten	NHO	HK	LO	3984	Funksjonær
79	Hot. og rest-riksavtalen	NHO	HRAF	LO	6036	Arbeider
83	Verkstedsoverenskomsten	NHO	FF	LO	35000	Arbeider
89	Flyoverenskomsten	NHO	FF	LO	2444	Arbeider
91	Biloverenskomsten	NHO	FF	LO	3107	Arbeider
101	Elektrokjemisk industri	NHO	NKIF	LO	3242	Arbeider
106	Kjemisk Teknisk Industri Fellesoverenskomst	NHO	NKIF	LO	4174	Arbeider
114	Norsk Hydro-Fellesoverenskomsten	NHO	NKIF	LO	1902	Arbeider
115	Hydro Aluminium A/S	NHO	NKIF	LO	3306	Arbeider
130	Operatørselskaper-Landvirksomhet	NHO	NOPEF	LO	1760	Begge
133	Baker- og konditoroverenskomsten	NHO	NNN	LO	1321	Arbeider
134	Kjøttindustrien	NHO	NNN	LO	5567	Arbeider
138	Fiskeindustri	NHO	NNN	LO	1781	Arbeider
148	Bryggerier og mineralvannsfabrikker	NHO	NNN	LO	3039	Arbeider
149	Sjokolade- og sukkervareindustri	NHO	NNN	LO	1335	Arbeider
159	Fellesoverenskomsten-Treforedling	NHO	FF	LO	5779	Arbeider
195	Møbel- og annen treindustri	NHO	Tre	LO	2563	Arbeider
198	Tekniske funksjonærer-FLT	NHO	FLT	LO	3705	Funksjonær
199	Arbeidslederavtalen-FLT	NHO	FLT	LO	3396	Funksjonær
208	Funksjonæravtalen-NOFU	NHO	NOFU	YS	5563	Funksjonær
212	Funksjonæravtalen-PRIFO	NHO	PRIFO	YS	1571	Funksjonær
213	Aviser-Kontor-Lager-m.v.-PRIFO	NHO	PRIFO	YS	1272	Funksjonær
269	Lederavtalen-NALF	NHO	NALF	FS	6224	Funksjonær
272	Overenskomst-NITO	NHO	NITO	AF	10651	Funksjonær
274	Hovedavtalen-NIF	NHO	NIF	AF	7847	Funksjonær
275	Aviser-Journalister	NHO	NJ	FS	2234	Funksjonær
296	TEKO-overenskomsten	NHO	FF	LO	3457	Arbeider

Kode	Avtale	Arb.giver. org	Forbund	Hovedorg	Organiserte	A/F/B
297	Elkem-overenskomsten	NHO	NKIF	LO	2653	Arbeider
327	Bergindustri	NHO	AMF	LO	1555	Arbeider
328	Byggeindustrien	NHO	FF	LO	7876	Arbeider
329	Glass og keramisk industri	NHO	NKIF	LO	1049	Arbeider
331	Fellesoverenskomsten for byggfag	NHO	FF	LO	13153	Arbeider
368	SAS-Braathen-Widerøe-kontor-lager m.v.	NHO	LFF	FS	1614	Funksjonær
377	Transportselskaper i Norge-LO	NHO	NTF	LO	4200	Arbeider
378	Transportselskaper i Norge-YS	NHO	NRAF	YS	4197	Arbeider
410	Norsk Hydro ASA	NHO	NMF	FS	1142	Funksjonær
501	HSH Landsoverenskomsten HK	HSH	HK	LO	8629	Funksjonær
515	HSH Grossistoverenskomsten NTF	HSH	NTF	LO	1500	Arbeider
600	SAMFO Landsoverenskomst	SamFo	HK	LO	10632	Funksjonær
603	SAMFO NKL	SamFo	HK	LO	1478	Funksjonær
650	Landbruket, meierier-NNN	LA	NNN	LO	2733	Arbeider
670	Landbruket, meierier-NML	LA	NML	FS	1172	Funksjonær
680	Bankoverenskomsten	BAF	Finans- forb	YS	20000	Begge
700	Forsikringsfunksjonærer	FA	FL	YS	6484	Funksjonær
720	Arbeidsmarkedsbedriftene-FF	AMB	FF	LO	3343	Arbeider
820	Apotek-Farmaceuter	NAF	NFF	LO	1213	Funksjonær
821	Apotek-Apotektekniere	NAF	Farmasif	LO	3275	Funksjonær
851	HK-LO	LO	HK	LO	1144	Funksjonær
852	Gjensidige	GAF	GP	FS	1300	Funksjonær

Tabellen viser først og fremst får vertikale avtaler. Dette gjelder nok også når en går ut over de 56 største avtalene. Den største avtalen er ikke overraskende arbeideravtalen for verkstedindustrien (83). Bankoverenskomsten (680) er den nest største avtalen, og den eneste av de vertikale avtalene som har særlig omfang. Deretter følger Fellesoverenskomsten for byggfag (331), som er resultat av en sammenslåing av 12 avtaler innen byggfagene i 1992. Blant funksjonæravtalene i NHO-området, antyder tabellen nokså stor konkurranse. De to største, NITOs overenskomst (272) og NIFs Hovedavtale (274), har nokså avgrensede nedslagsfelt. Men blant mange av de øvrige, er det betydelig konkurranse. Et område er arbeidsledere og tekniske funksjonærer, hvor både FLT, NALF og NOFU konkurrerer. Et annet område er kontor- og lagerfunksjonærer, hvor HK, NOFU og PRIFO konkurrerer. Når det gjelder arbeidssjiktet innen NHO, er innslaget av konkurranse vesentlig mindre blant de store avtalene. I stedet er LO-forbund dominerende, med unntak av rutebilssektoren hvor konkurranseforholdet går tilbake til 1950-tallet.

Enkelte tariffavtaler kan likevel ha et mer vertikalt *innslag* enn det som går frem av tabellen. Av arbeideroverenskomstene kan nevnes Fellesoverenskomsten for kjemisk teknisk industri (106), som inneholder en protokolltilførsel hvor de lokale partene oppfordres til å skape lønnsmessig rom for at operatører som til en viss grad utfører arbeidslederoppgaver kan fortsette å høre inn under tariffområdet. Avtalen for Avis-Kontor-Lager (213) mellom YS-P/PRIFO og NHO/NAL kan, hvis den betraktes sammen med de to mindre avtalene for distribusjon (231) og rengjøring (232), sies å ha et vertikalt preg i og med at samme arbeidstakerorganisasjon er part i de tre avtalene. Det grafiske personalet er imidlertid ikke dekket av avtalene.

Innen varehandelen er forholdene noe spesielle. Tradisjonelt er «arbeider» i Norge assosiert med manuelt arbeid i industri, bygg og anlegg og transport, noe som gjør at funksjonærbegrepet favner svært bredt innen varehandelen. Landsoverenskomsten (501) og andre funksjonæravtaler avgrenses derfor først og fremst av transportavtaler som Grossistoverenskomsten (515). Et forsøk på å forklare denne avtalestrukturen, må nok ta hensyn til LOs og Handel og Kontors organiseringsambisjoner allerede på 1930-tallet. På tross av motstand fra arbeidsgiverne, lyktes det Handel og Kontor å forhindre at forbund utenfor LO fikk fotfeste innen varehandelen (jf Hodne 1989:202flg). Situasjonen i Danmark er langt på vei den samme som i Norge (jf Due et al 1993:305ff, Scheuer 1994:10ff). Derimot lyktes ikke det tilsvarende svenske LO-forbundet å forhindre at forbund utenfor fikk fotfeste. Dette har i Sverige ført til at tariffavtalene innen varehan-

delen er oppdelt etter arbeider/funksjonær-distinksjonen, og at funksjonærbegrepet favner snovere enn i Norge og Danmark (jf Kjellberg 1997:53).

6 Varighet, andre omfangsbeskrivelser

Alle de 56 avtalene har en varighet på 2 år. Dette er også det totalt dominerende bildet hvis en går ut over de største avtalene. Tariffavtalenes lengde er med andre ord ikke noe viktig forhandlings-spørsmål i Norge, i motsetning til for eksempel i Sverige (jf Elvander 1988, Kjellberg 1998) og nå nylig i Danmark (Stokke 1998:469). Tidspunktet for avtaleutløp er imidlertid spredt ut over året. I tabell 4 er dette kodet. 25 avtaler har utløp 31/3, som er det vanligste utløpstidspunktet. 17 avta-ler har utløp 30/4, en avtale 15/5, 9 avtaler 31/5, 2 avtaler 30/6 og 2 avtaler 30/11. Mellom 30/11 og 30/4 er det ingen avtaleutløp. Det er ikke mulig å se noe mønster knyttet til næringer eller stilling når det gjelder avtaleutløp.

Går en tilbake til 1960-tallet, eksisterte det i LO-N.A.F.-området en mer markert inndeling av «vår-» og «høstfag». Ikke minst fordi lønnsstilleggene i «høstfagene» kunne bli høyere enn de man var blitt enige om i «vårfagene», ønsket arbeidsgiverne en sterkere tidsmessig samordning (Munthe 1981:102). Forhandlingene i «høstfagene» kunne også trekke i langdrag, og dermed komme faretruende nær forhandlingene i vårfagene.

Tabell 4 Utløpstidspunkt og bedrifter bundet av tariffavtalene

Kode	Avtale	Arb.giver. org	Utløp	Bedrifter	Org per bedrift	Bredde	% konsen- trasjon
4	Anleggsoverenskomsten	NHO	31.mar	29	54,5	3	99
10	Renholdsbedrifter	NHO	30.apr	81	41,0	1	100
14	Vekteroverenskomsten	NHO	31.mar	14	76,6	1	100
56	Trykkerier og reprobedrifter	NHO	31.mar	234	14,3	3	98
57	Eske- kartonasje- og papirvarefabrikker	NHO	31.mar	27	53,4	2	98
58	Avistrykkerier	NHO	31.mar	73	28,8	1	100
60	Elektrofagene	NHO	15.mai	526	16,8	5	94
68	Standardoverenskomsten	NHO	31.mar	508	7,8	28	22
79	Hot. og rest-riksavtalen	NHO	31.mar	380	15,9	3	100
83	Verkstedsoverenskomsten	NHO	31.mar	534	65,5	11	96
89	Flyoverenskomsten	NHO	31.mar	29	84,3	1	100
91	Biloverenskomsten	NHO	30.apr	314	9,9	1	100
101	Elektrokjemisk industri	NHO	31.mai	26	124,7	1	100
106	Kjemisk Teknisk Industri Fellesoverenskomst	NHO	30.apr	112	37,3	4	92
114	Norsk Hydro-Fellesoverenskomsten	NHO	31.mai	5	380,4	1	100
115	Hydro Aluminium A/S	NHO	31.mai	5	661,2	1	100
130	Operatørselskaper-Landvirksomhet	NHO	30.jun	15	117,3	3	58
133	Baker- og konditoroverenskomsten	NHO	30.apr	79	16,7	1	100
134	Kjøttindustrien	NHO	30.apr	93	59,9	1	100
138	Fiskeindustri	NHO	30.apr	87	20,5	1	100
148	Bryggerier og mineralvannsfabrikker	NHO	30.apr	21	144,7	1	100
149	Sjokolade- og sukkervareindustri	NHO	30.apr	5	267,0	1	100
159	Fellesoverenskomsten-Treforedling	NHO	30.apr	34	170,0	1	100
195	Møbel- og annen treindustri	NHO	31.mai	81	31,6	4	95
198	Tekniske funksjonærer-FLT	NHO	30.apr	377	9,8	24	57
199	Arbeidslederavtalen-FLT	NHO	30.nov	559	6,1	25	35
208	Funksjonæravtalen-NOFU	NHO	31.mar	365	15,2	27	22
212	Funksjonæravtalen-PRIFO	NHO	31.mar	107	14,7	20	29
213	Aviser-Kontor-Lager-m.v.-PRIFO	NHO	31.mar	58	21,9	2	93
269	Lederavtalen-NALF	NHO	30.nov	671	9,3	24	28
272	Overenskomst-NITO	NHO	31.mai	630	16,9	23	48
274	Hovedavtalen-NIF	NHO	30.jun	294	26,7	18	32
275	Aviser-Journalister	NHO	31.mar	115	19,4	1	100
296	TEKO-overenskomsten	NHO	31.mar	110	31,4	3	99

Kode	Avtale	Arb.giver. org	Utløp	Bedrifter	Org per bedrift	Bredde	% konsen- trasjon
297	Elkem-overenskomsten	NHO	31.mai	10	265,3	1	100
327	Bergindustri	NHO	31.mar	59	26,4	3	96
328	Byggeindustrien	NHO	31.mar	298	26,4	3	95
329	Glass og keramisk industri	NHO	30.apr	9	116,6	1	100
331	Fellesoverenskomsten for byggfag	NHO	31.mar	666	19,7	5	55
368	SAS-Braathen-Widerøe-kontor-lager m.v.	NHO	31.mar	18	89,7	1	100
377	Transportselskaper i Norge-LO	NHO	31.mar			2	100
378	Transportselskaper i Norge-YS	NHO	31.mar	109	38,5	2	100
410	Norsk Hydro ASA	NHO	31.mai				
501	HSH Landsoverenskomsten HK	HSH	31.mar	1217	7,1		
515	HSH Grossistoverenskomsten NTF	HSH	31.mar				
600	SAMFO Landsoverenskomst	SamFo	31.mar				
603	SAMFO NKL	SamFo	31.mar				
650	Landbruket, meierier-NNN	LA	31.mai				
670	Landbruket, meierier-NML	LA	31.mai				
680	Bankoverenskomsten	BAF	30.apr				
700	Forsikringsfunksjonærer	FA	30.apr				
720	Arbeidsmarkedsbedriftene-FF	AMB	31.mar	93	38,2		
820	Apotek-Farmaceuter	NAF	30.apr	347	3,5		
821	Apotek-Apotekteknikere	NAF	30.apr	347	9,4		
851	HK-LO	LO	30.apr				
852	Gjensidige	GAF	30.apr				

I tabell 4 har vi tatt med opplysninger om antall bedrifter som er bundet. Bedrifter skal her være synonymt med foretak, eller med underenheter av foretak hvis disse er geografisk adskilt eller hører inn under forskjellige næringsgrupper. Der hvor partene opererer med andre tellemåter, har vi ikke inkludert opplysninger. Den avtalen som dekker flest bedrifter, er Landsoverenskomsten HK-HSH. Deretter følger de store arbeider- og funksjonæravtalene innen NHO. Helt i bunn finner vi avtaler innen kjemisk industri og næringsmiddelindustri, hvor få og store bedrifter dominerer. Når det gjelder organiserte per bedrift, er dette ikke uventet høyest for de samme avtalene innen kjemisk industri og næringsmiddelindustri. Helt i bunn finner vi først og fremst funksjonæroverenskomster som er spredd over flere næringer. Avtalene innen apotek finnes også her, innenfor disse avtaleområdene er dekningsgraden på både arbeidstaker- og arbeidsgiversiden meget høy.

For NHO-området har vi i tabell 4 også kunnet beregne tariffavtalens «bredde» i betydning hvor mange organisasjonsledd til sammen som bedriftene som er bundet av avtalen sorterer under. Organisasjonsledd er stort sett ensbetydende med landsforening. I tillegg er det tatt med graden av bedriftskonsentrasjon til det organisasjonsleddet som har høyest antall bedrifter bundet av avtalen. I 18 av NHO-avtalene er bedriftene konsentrert til kun en landsforening, i 32 av avtalene er mer enn 90 prosent av bedriftene konsentrert til kun en landsforening. I motsatt ende finnes de store funksjonæravtalene, hvor Standardoverenskomsten (68) er den med høyest bredde og lavest konsentrasjon.

Innenfor NHO er det for arbeideravtalenes del mulig å anslå den gjennomsnittlige organisasjonsgraden for arbeiderne i de avtaledekkede bedriftene. Dette fordi vi har opplysninger om antall organiserte arbeidere og antall arbeiderårsverk i tariffbundne bedrifter, og fordi det ofte er kun én eller i det minste en dominerende arbeideravtale knyttet til den enkelte bedrift. Forholdet mellom lønnstakere og årsverk i nasjonalregnskapsstatistikken er brukt som vekt (jf beregningsmåten vedleggstabellen i Stokke 1996b). I tabell 5 er organisasjonsgraden for 23 arbeideravtaler beregnet, og resultatene viser jevnt over en svært høy organisasjonsgrad. I 17 av avtaleområdene er organisasjonsgraden over 80 prosent, og organisasjonsgraden er klart lavest i hotell- og restaurantbedrifter. At enkelte grafiske områder kommer lavt ut, kan ha sammenheng med arbeidergrupper som ikke dekkes av disse avtalene (transport, rengjøring og lignende) eller med at vekten ikke er presis nok.

Tabell 5 Anslag på gjennomsnittlig organisasjonsgrad blant arbeidere i enkelte arbeideroverenskomstområder

Kode	Avtale	Forbund	Organiserte	Arbeidere Årsverk	Vekt	Orggrad
56	Trykkerier og reprobdrifter	NGF	3338	3457	1,25	77,2
57	Eske- kartonasje- og papirvarefabrikker	NGF	1441	1465	1,04	94,6
58	Avistrykkerier	NGF	2100	2522	1,25	66,6
60	Elektrofagene	NEKF	8813	11113	1,04	76,3
79	Hot. og rest-riksavtalen	HRAF	6036	10123	1,27	47,0
83	Verkstedoverenskomsten	FF	35000	37265	1,03	91,2
89	Flyoverenskomsten	FF	2444	2443	1,03	97,1
91	Biloverenskomsten	FF	3107	3706	1,03	81,4
101	Elektrokjemisk industri	NKIF	3242	3090	1,05	99,9
106	Kjemisk Teknisk Industri Fellesoverenskomst	NKIF	4174	4580	1,05	86,8
114	Norsk Hydro-Fellesoverenskomsten	NKIF	1902	1812	1,05	100,0
133	Baker- og konditoroverenskomsten	NNN	1321	1942	1,07	63,6
134	Kjøttindustrien	NNN	5567	5904	1,07	88,1
148	Bryggerier og mineralvannsfabrikker	NNN	3039	3123	1,04	93,6
149	Sjokolade- og sukkervareindustri	NNN	1335	1235	1,07	101,0
159	Fellesoverenskomsten-Treforedling	FF	5779	5799	1,04	95,8
195	Møbel- og annen treindustri	Tre	2563	3117	1,04	79,1
296	TEKO-overenskomsten	FF	3457	3532	1,12	87,4
297	Elkem-overenskomsten	NKIF	2653	2370	1,07	104,6
327	Bergindustri	AMF	1555	1553	1,02	98,2
328	Byggeindustrien	FF	7876	8116	1,04	93,3
329	Glass og keramisk industri	NKIF	1049	1037	1,05	96,3
331	Fellesoverenskomsten for byggfag	FF	13153	16998	1,04	74,4

7 Lønn, lokale forhandlinger

For å kunne drøfte tariffavtalenes ulike prinsipper for regulering av lønn, må et skille mellom sentralt og lokalt nivå innføres. Det sentrale nivået tilsvarer drøftingene mellom avtalens parter, for eksempel en forbundsvis eller samordnet avtalerevisjon. Det lokale nivået forenkles her til bedriften. Forholdet vi skal se nærmere på, er samspillet mellom det sentrale og lokale nivået når det gjelder lønnsdannelsen. Avslutningsvis kommenteres også utbredelsen av mellomoppgjørsklausuler.

Både arbeidstaker- og arbeidsgiversiden skiller i sine omtaler av tariffavtalene mellom *normallønnsavtaler* og *minstelønnsavtaler*. En vanlig presisering av normallønnsavtalene, er at de regulerer lønnsfastsettelsen sentralt og på en uttømmende måte. Avtalebestemmelsene omhandler hva som skal utbetales per time, uke eller måned, og lønnssetningene er ofte gradert etter det arbeidet som utføres, den utdanning eller opplæring arbeidstakeren har og den tjenestetiden i bedriften, yrket eller bransjen som arbeidstakeren har. Ved normallønnsbegrepet forutsettes det altså at det ikke er lokale forhandlinger. Til gruppen av normallønnsavtaler hører også tariffavtaler med landsdekkende (sentrale) akkorder, som for eksempel innen byggfagene.¹⁶

Minstelønnsavtaler fastsetter det minste som skal betales en kategori arbeidstakere. Ut over dette kan det gis tillegg, basert på de i avtalen fastsatte kriterier. At det kan gis tillegg lokalt ved den enkelte bedrift, kombineres som regel med at arbeidstakerorganisasjonen gjennom avtalebestemmelser er gitt en forhandlings-, drøftings- eller orienteringsrett i denne prosessen.

Skillet mellom normallønns- og minstelønnsavtaler kan være vanskelig å avgjøre konkret, ikke minst for utenforstående. For det første kan en og samme tariffavtale ha begge formene for lønnsfastsettelse, avhengig av f.eks. stilling. For det andre gir ikke alltid avtalens tekst et riktig inntrykk av hvordan lønnsdannelsen *i praksis* foregår. To begreper kan illustrere dette. «Sprukne normallønnsoverenskomster» har vært brukt om avtaler som i utgangspunktet skulle gi uttømmende regler for lønnsdannelsen, men hvor det har utviklet seg en lokal forhandlingspraksis over tid. Innenfor f.eks. avtaleområder hvor bedrifter har svært ulik lønnsomhet, kan en ha holdt fast på samme avtale men gitt avtalen varierende lokale forståelser.¹⁷ «Illusorisk forhandlingsrett» knytter seg til avtaler som har formuleringer om lokal lønnsdannelse, men hvor dette likevel ikke har vært praksis. I Riksavtalen (79) mellom LO/NRAF og NHO/RBL finnes både begrepet «minstelønnssetser», og bestemmelser om hvilke prosedyrer som skal følges ved fastsettelse av den enkeltes lønn ut over minstelønnen. Praksis er imidlertid at minstelønnssetser fungerer som normallønnssetser. I protokollen fra 1996-oppgjøret har også partene slått fast at det ikke er lokal forhandlingsrett i tariffområdet.¹⁸

I minstelønnsavtalenes tekst finner en høyst ulike formuleringer av i hvilken grad den lokale arbeidstakerparten involveres i lønnsfastsettelsen. Etter kontakt med flere av de aktuelle partene, er imidlertid vårt inntrykk at en gradering av forhandlings- eller drøftingsrettens *styrke* etter tariffavtaleformuleringene er en lite farbar vei - i det minste når det gjelder arbeideroverenskomster.¹⁹ Forståelsen av formuleringene kan ha variert over tid og mellom bedrifter, og vært viktigere under tidligere perioder. Det avgjørende her er at det i motsetning til normallønnsoverenskomstene skal finne sted en lokal lønnsdannelse, noe som også ble uttrykt av LO og NHO i forbindelse med 1993-oppgjøret. Da ble det i det vedtatte meglingsforslaget tatt inn følgende formulering: «Lokale forhandlinger skal føres mellom stedlige parter og skal være reelle, uavhengig av hvilke begreper overenskomstene inneholder med hensyn til forhandlinger, drøftinger, vurderinger el.l.» På samme måte byr det på problemer å klassifisere *grunnlaget* for den lokale

lønsdannelsen, først og fremst om det er egenskaper ved den enkelte arbeidstaker (arbeidets art, krav om kvalifikasjoner, dyktighet, ansvar osv) eller ved bedriften (økonomisk stilling, fremtidsutsikter osv). I mange arbeideravtaler, som for eksempel i Verkstedsoverenskomsten (83), finnes begge disse typene formuleringer side om side. Praksis i arbeideravtaler synes likevel i stor grad å være at lønsdannelsen er «kollektivisert», ved at det ikke gis individuelle tillegg bestemt utelukkende av arbeidsgiver.²⁰ Videre kommer det at «de fire kriteriene» - avtalt mellom LO og NHO i 1990 og knyttet til at lokale forhandlinger skal føres på grunnlag av bedriftens økonomi, produktivitet, fremtidsutsikter og konkurransevne - gjelder som grunnlag uansett om de er tatt inn i teksten i den enkelte avtale eller ikke.

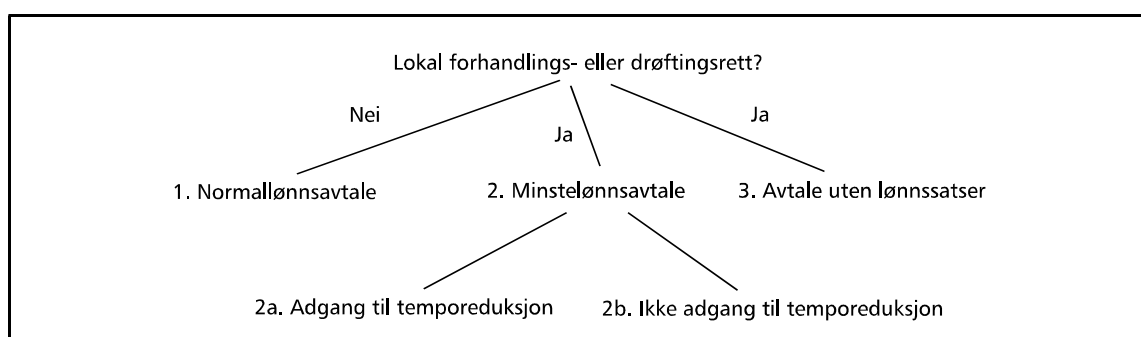
Konklusjonen så langt antyder at det er lite hensiktsmessig å forsøke å skille mellom ulike minstelønnsavtaler etter både styrken på og grunnlaget for den lokale forhandlings- eller drøftingsretten. Ett forhold ved minstelønnsavtalene er likevel lett å identifisere, nemlig hva som kan skje hvis de lokale partene ikke blir enige. Formuleringen i Verkstedsoverenskomstens (83) §4.1.5 er her sentral:

«Oppnås ikke enighet om satsene i et lønssystem, og avtalen er sagt opp i henhold til Verkstedsoverenskomstens punkt 4.1.2, betales den enkelte arbeidstaker 45 prosent av sin gjennomsnittlige timefortjeneste eksklusiv alle tillegg i sist kjente kvartal. Det forutsettes tilsvarende arbeidsytelse»

Bestemmelsen omtales gjerne som «dagsing», «dagtidsarbeid» eller temporeduksjon, og kan inntruffe når de lokale partene ikke blir enige i lønnsforhandlinger. Motsatsen til temporeduksjon er at arbeidsgiver fastsetter de lokale tilleggene, uansett om det heter «forhandlinger» eller «drøftingen» i tariffavtalen. Vårt inntrykk er at adgangen til temporeduksjon ikke benyttes særlig ofte, det viktigste synes å være den *trusselen* adgangen gir. Arbeidsgiversiden ønsker å fjerne denne adgangen i de tariffavtalene som har den, og er også opptatt av at ikke flere avtaler får slik adgang. Flere arbeidstakerorganisasjoner vi har vært i kontakt med, ønsker en slik eller lignende adgang til å markere uenighet. Fordi adgangen til temporeduksjon er lett å identifisere, og fordi adgangen oppfattes som viktig, vil den bli tatt med som et aspekt i kodingen av minstelønnsavtalene.²¹

Historisk har nok distinksjonen mellom normallønns- og minstelønnsavtaler vært viktigst for *arbeideravtalene* mellom LO og NHO. Går en til funksjonærsjiktet, finner en også en tredje avtaleform nemlig avtaler *uten lønnsbestemmelser*. I slike avtaler er lønnsbestemmelsene begrenset til en omtale av den lokale prosedyren for lønnsfastsettelse, og denne prosedyren involverer den lokale arbeidstakerparten i større eller mindre grad.

Den differensiering vi er kommet frem til når det gjelder adgang til lokale lønnsforhandlinger, kan illustreres i figur:

De samordnede oppgjørene på 1990-tallet har gjort klassifiseringen av 1 versus 2/3 lettere, siden det i flere oppgjør ble skilt mellom tariffavtaler med og uten lokal forhandlingsrett. Klassifiseringen av tariffavtalene i tabell 6 er for NHO-området del derfor basert både på den inndelingen som ble foretatt blant annet i 1992-, 1993-, 1995- og 1997-oppgjørene, en gjennomgang av avta-

lene for særlig å skille mellom 2 og 3, samt samtaler med representanter for en del av partene. De to siste kildene er brukt som grunnlag for å klassifisere avtalene utenfor NHO-området.

For alle avtalenes del gjelder klassifiseringen det som er *hovedkjennetegnet* ved avtalene, altså de dominerende fag- eller yrkesgruppene. I noen avtaler kan det være avtalt at visse grupper skal følge vilkår i andre avtaler, dette gjelder for eksempel maskinister, reparatører, elektrikere og en rekke andre håndverksgrupper som dekkes av Riksavtalen (79). I andre tilfeller kan grupper være unntatt fra avtalenes bestemmelser om lønn, slik at dette fastsettes ved den enkelte bedrift. Dette gjelder hyppig for ansatte i bedriftsledelsen eller som representerer arbeidsgiversiden, men også for eksempel for vaktmester, teknisk personale, sikkerhetsvakter og rengjøringshjelp i Bankoverenskomsten (680).

Tabell 6 Tariffavtaler etter type lønnsdannelse

Kode	Avtale	A/F/B	Forbund	Lønnsdannelse	Aksjonsrett	Organiserte
4	Anleggsoverenskomsten	A	AMF	Normallønn		1580
10	Renholdsbedrifter	A	AMF	Normallønn		3792
14	Vekteroverenskomsten	A	AMF	Normallønn		1072
56	Trykkerier og reprobedrifter	A	NGF	Minstelønn		3338
57	Eske- kartonasje- og papirvarefabrikker	A	NGF	Minstelønn		1441
58	Avistrykkerier	A	NGF	Minstelønn		2100
60	Elektrofagene	A	NEKF	Normallønn		8813
68	Standardoverenskomsten	F	HK	Minstelønn		3984
79	Hot. Og rest-riksavtalen	A	HRAF	Normallønn		6036
83	Verkstedsoverenskomsten	A	FF	Minstelønn	JA	35000
89	Flyoverenskomsten	A	FF	Minstelønn	JA	2444
91	Biloverenskomsten	A	FF	Minstelønn	JA	3107
101	Elektrokjemisk industri	A	NKIF	Minstelønn		3242
106	Kjemisk Teknisk Industri Fellesoverenskomst	A	NKIF	Minstelønn		4174
114	Norsk Hydro-Fellesoverenskomsten	A	NKIF	Minstelønn		1902
115	Hydro Aluminium A/S	A	NKIF	Minstelønn		3306
130	Operatørselskaper-Landvirksomhet	B	NOPEF	Uten lønnsatser		1760
133	Baker- og konditoroverenskomsten	A	NNN	Minstelønn		1321
134	Kjøttindustrien	A	NNN	Minstelønn		5567
138	Fiskeindustri	A	NNN	Minstelønn		1781
148	Bryggerier og mineralvannsfabrikker	A	NNN	Minstelønn		3039
149	Sjokolade- og sukkervareindustri	A	NNN	Minstelønn		1335
159	Fellesoverenskomsten-Treforedling	A	FF	Uten lønnsatser		5779
195	Møbel- og annen treindustri	A	Tre	Uten lønnsatser		2563
198	Tekniske funksjonærer-FLT	F	FLT	Uten lønnsatser		3705
199	Arbeidslederavtalen-FLT	F	FLT	Minstelønn		3396
208	Funksjonæravtalen-NOFU	F	NOFU	Uten lønnsatser		5563
212	Funksjonæravtalen-PRIFO	F	PRIFO	Uten lønnsatser		1571
213	Aviser-Kontor-Lager-m.v.-PRIFO	F	PRIFO	Minstelønn		1272
269	Lederavtalen-NALF	F	NALF	Uten lønnsatser		6224
272	Overenskomst-NITO	F	NITO	Uten lønnsatser		10651
274	Hovedavtalen-NIF	F	NIF	Uten lønnsatser		7847
275	Aviser-Journalister	F	NJ	Minstelønn		2234
296	TEKO-overenskomsten	A	FF	Normallønn		3457
297	Elkem-overenskomsten	A	NKIF	Minstelønn		2653
327	Bergindustri	A	AMF	Minstelønn		1555
328	Byggeindustrien	A	FF	Minstelønn		7876
329	Glass og keramisk industri	A	NKIF	Minstelønn		1049
331	Fellesoverenskomsten for byggfag	A	FF	Minstelønn		13153
368	SAS-Braathen-Widerøe-kontor-lager m.v.	F	LFF	Uten lønnsatser		1614
377	Transportselskaper i Norge-LO	A	NTF	Normallønn		4200
378	Transportselskaper i Norge-YS	A	NRAF	Normallønn		4197
410	Norsk Hydro ASA	F	NMF	Minstelønn		1142
501	HSH Landsoverenskomsten HK	F	HK	Minstelønn		8629
515	HSH Grossistoverenskomsten NTF	A	NTF	Minstelønn		1500
600	SAMFO Landsoverenskomst	F	HK	Minstelønn		10632
603	SAMFO NKL	F	HK	Minstelønn		1478
650	Landbruket, meierier-NNN	A	NNN	Minstelønn		2733
670	Landbruket, meierier-NML	F	NML	Minstelønn		1172

Kode	Avtale	A/F/B	Forbund	Lønnsdannelse	Aksjonsrett	Organiserte
680	Bankoverenskomsten	B	Finansf	Minstelønn		20000
700	Forsikringsfunksjonærer	F	FL	Minstelønn		6484
720	Arbeidsmarkedsbedriftene-FF	A	FF	Minstelønn		3343
820	Apotek-Farmaceuter	F	NFF	Normallønn		1213
821	Apotek-Apotekteknikere	F	Farmasif	Normallønn		3275
851	HK-LO	F	HK	Normallønn		1144
852	Gjensidige	F	GP	Minstelønn		1300

35 av avtalene er minstelønnsavtaler, 11 av avtalene er normallønnsavtaler og 10 avtaler inneholder ikke lønnsatser. Minstelønnsavtalene dekker til sammen 168 500 av de organiserte arbeidstakerne, normallønnsavtalene 39 000 og avtalene uten lønnsatser 47 500. Avtalene uten lønnsatser er med tre unntak funksjonæravtaler. Det første unntaket er den vertikale avtalen for Operatørselskaper (130). Det andre unntaket er Fellesoverenskomsten for treforedling (159), hvor minstelønnsatsene ble tatt ut av avtalen på 1980-tallet (jf Moene & Seierstad 1990:66). En garantibestemmelse om at lønnsnivået ved den enkelte bedrift ikke skal ligge under 90 prosent av papirindustriens gjennomsnitt, kombinert med et oversiktlig tariffområde, gjør at avtalen likevel kan sies å få et minstelønnspreg. Disse kjennetegnene gjelder også for det tredje unntaket, Møbel- og annen treindustri (195). Alle normallønnsavtalene er med tre unntak arbeideravtaler. Unntakene er de to apotekavtalene, og avtalen mellom HK og LO.

Enkelte avtaler har bydd på problemer å klassifisere, dette gjelder i første rekke om de er minstelønnsavtaler eller avtaler uten lønnsatser. Arbeidslederavtalen-FLT (199) inneholder en bestemmelse om at arbeidslederne skal ha høyere lønn enn gjennomsnittsfortjenesten for bedriftens voksne arbeidere. For hovedgruppen av arbeidsledere er differansen satt til minst 10 prosent, og det er dette som er brukt som grunnlag for å klassifisere avtalen som minstelønnsavtale. Samme type bestemmelse fantes i arbeidslederavtalen til NALF (269), denne avtalen er nå gjort om til en lederavtale uten lønnsatser. PRIFOs avtale for Avis, kontor, lager med videre (213) har kun to minstelønnsatser, disse er knyttet til alder og ansiennitet. Bankoverenskomsten (680) opererer med en garantert minstelønn, og et lokalt normeringssystem som kan ta utgangspunkt i det lønnsregulativet som er tatt med i avtalen. Ut over minstelønnen, fungerer altså avtalen som anbefaling overfor de lokale parter. I avtalen for HKs medlemmer i LO/forbundene (851) danner stillingsbeskrivelser og ansiennitetsbestemmelser basis for innplassering i statens lønnstabell, dette er bakgrunnen for klassifiseringen som normallønnsavtale. Også spesialstillinger innplasseres, og det finnes bestemmelser om normering/justering.

Kun tre av de 56 avtalene har lokal aksjonsrett i form av «dagsing» eller temporeduksjon. Dette er alle NHO-avtaler som Fellesforbundet er motpart i. Ser en på alle NHO-avtalene, finnes dagsingsretten i følgende avtaler:

Tabell 7 Avtaler med dagsingsrett

Kode	Avtale	A/F/B	Forbund	Hoveddorg	Omfang
83	Verkstedsoverenskomsten	A	FF	LO	35000
86	Radiooverenskomsten (gått inn i 83)	A	FF	LO	585
87	Karosserioverenskomsten	A	FF	LO	480
89	Flyoverenskomsten	A	FF	LO	2444
91	Biloverenskomsten	A	FF	LO	3107
124	Landbaser-NOPEF	A	NOPEF	LO	382
219	Verkstedsoverenskomsten-PRIFO (kopi av 83)	A	PRIFO	YS	
225	Flyoverenskomsten-PIRFO (kopi av 89)	A	PRIFO	YS	191
279	Flyteknikeroverenskomsten	A	NFO	FS	643
315	Biloverenskomsten-PRIFO (kopi av 91)	A	PRIFO	YS	15

Dagsingsretten er med andre ord begrenset til 10 avtaler og omlag 43000 organiserte arbeidstakere, i tillegg kommer arbeidstakere i bedrifter utenfor NHO hvor de samme avtalene er gjort gjeldende. Alle avtalene er arbeideravtaler.

Distinksjonen mellom normallønns- og minstelønnsavtale har relevans ikke bare til lønn, men også til andre arbeidsforhold. For noen minstelønnsavtalers del er det altså praksis å forhandle lokalt også om andre forhold enn rene lønnstillegg, som f.eks. skifttillegg, overtidsgodtgjørelse, klesgodtgjørelse og ukentlig arbeidstid. Her er vårt inntrykk at variasjonen er stor. Innen for eksempel grafisk industri og nærings- og nytelsesmiddelindustri er det tradisjon for å forhandle om det meste, mens for Fellesforbundets del er lokale forhandlinger i større grad begrenset til lønn (og eventuelt skifttillegg i Verkstedsoverenskomsten). Det er ikke gjort ytterligere forsøk på å kode denne variasjonen.

Som nevnt under punkt 6, er alle avtalene toårige. Norske lønnsoppgjør er tradisjonelt delt inn i hoved- og mellomoppgjør, og grunnlaget for mellomoppgjøret er en reguleringsbestemmelse i den enkelte tariffavtalen. Historisk sett var reguleringsbestemmelsene knyttet til prisutviklingen, og avtalene kunne ha bestemmelser om både automatiske og halvautomatiske (forhandlingsbaserte) lønnsreguleringer. I løpet av 1970-tallet ble det mer vanlig med en mer åpen reguleringsbestemmelse basert på flere faktorer, og i dag lyder de substansielle delene av den rådende reguleringsbestemmelsen som følger:

«Før utløpet av 1. avtaleår, skal det opptas forhandlinger mellom x og y om eventuelle lønnsreguleringer for 2. avtaleår. Partene er enige om at forhandlingene skal føres på grunnlag av den økonomiske situasjonen på forhandlingstidspunktet og utsiktene for 2. avtaleår samt pris- og lønnsutviklingen i 1. avtaleår.»

Mellomoppgjørsklausulen hjemler en mulighet for å justere lønnssetningene i tariffavtalene på kollektiv basis. Av de største tariffavtalene, er det kun fem som ikke har en slik klausul. De fem avtalene er alle NHO-avtaler, gjengitt i tabell 8.

Tabell 8 Avtaler uten mellomoppgjørsklausul

Kode	Avtale	A/F/B	Lønn	Omfang
274	Hovedavtalen-NIF	Funksjonær	Uten lønnssetninger	7847
269	Lederavtalen-NALF	Funksjonær	Uten lønnssetninger	6224
208	Funksjonæravtalen-NOFU	Funksjonær	Uten lønnssetninger	5563
199	Arbeidslederavtalen-FLT	Funksjonær	Minstelønn	3396
212	Funksjonæravtalen-PRIFO	Funksjonær	Uten lønnssetninger	1571

Disse avtalene har en utpreget individuell lønnsdannelse, og det finnes regler om årlige lønnsvurderinger. Samtidig finnes det altså avtaler uten lønnsbestemmelser men med reguleringsklausuler, så som avtalen mellom LO/FLT og NHO om Tekniske Funksjonærer (198) og Operatørselskaper - Landvirksomhet (130) mellom LO/NOPEF og NHO.

NITO/NHOs Overenskomst (272) kommer i en mellomstilling. Her finnes det en mellomoppgjørsklausul, men denne går ut på å rette opp eventuelle skjevheter som partene etter en samlet vurdering måtte ha konstatert for NITOs medlemmer i forhold til den alminnelige lønnsutvikling. Avtalen knytter altså grunnlaget for mellomoppgjør til lønnsutviklingen i andre områder, og ikke til den økonomiske situasjonen. Reforhandlingsklausuler som knytter lønnsnivået i en avtale til andre tariffavtaler, kjennes likevel fra både offentlig og privat sektor. I slike tilfeller er klausulene ofte en del av forhandlings- eller meglingsforslaget, og ikke tatt inn i den trykte tariffavtalen. Klausulene tar gjerne sikte på å forhindre at konkurrerende arbeidstakerorganisasjoner kan forhandle seg til bedre lønnsvilkår enn det én arbeidstakerorganisasjon allerede har avtalt.

8 Aspekter ved arbeidstid

Mengden av arbeidstidsbestemmelser i tariffavtalene er i utgangspunktet nokså varierende. I noen avtaler er omtalen innskrenket til en fastsettelse av ukentlig arbeidstid samt godtgjørelse for overtidsarbeid. Andre avtaler gir detaljerte regler om arbeidstidsordninger for forskjellige stillingsgrupper, på ulike tider av døgnet, uken og året, for forskjellige skift- og turnusordninger, og prosedyrer og vilkår for å treffe lokale avtaler som avviker fra avtalebestemmelsene. I dette første innblikket i tariffavtaleregulert arbeidstid, har vi begrenset oversikten til trekk ved:

- Lengden av den alminnelige (ordinære) ukentlige arbeidstiden
- Om og hvordan daglig arbeidstid er innskrenket i forhold til lovverket
- Ytelser i forbindelse med overtidsarbeid
- Avtalenes omtale av gjennomsnittsberegnet arbeidstid

I forhold til arbeidsmiljølovens arbeidstidskapittel, gjøres følgende forenklinger. Vi forholder oss til lovens ukentlig alminnelig arbeidstid begrenset oppad til 40 timer, og utgangspunktet om at det skal være arbeidshvile mellom kl 2100 og 0600 på ukedager. Det første spørsmålet er om tariffavtalenes grenser for ukentlig arbeidstid er lavere enn i arbeidsmiljøloven. Dernest er spørsmålet om rammene for plassering av dagarbeidstiden er snevrere i tariffavtalene enn i loven.²² I den grad tariffavtalene skiller mellom arbeid de fem første ukedagene og arbeid på lørdag/søndag, er det regulering av det første vi tar opp.

Overtidsarbeid er i loven definert som arbeid ut over 9 timers daglig og 40 timers ukentlig arbeid, og det er fastslått at arbeidstakeren skal ha kompensert med minst 40 prosent i tillegg til sin lønn under alminnelig arbeidstid. Vi skal først og fremst se på hvordan ytelsene i forbindelse med overtidsarbeid er regulert i tariffavtalene.

Som et siste element vil vi se på om og hvordan tariffavtalene behandler gjennomsnittsberegning av arbeidstid. Her er forholdet mellom lovverk og tariffavtale nokså uklart. Arbeidstidsordningene er gjengitt i to tabeller, tabell 9 omhandler ukentlig arbeidstid og dagtid mens tabell 10 omhandler overtidssatser og gjennomsnittsberegning.

Alminnelig (ordinær) ukentlig arbeidstid

Svært mange tariffavtaler, først og fremst innenfor NHO-området men også ellers, har tatt inn protokollen «Nedsettelse av arbeidstiden per 1. januar 1987» som eget bilag. Der omtales ukentlig arbeidstid på følgende måte:

«Fra 1. januar 1987 gjennomføres følgende arbeidstidsnedsettelse:

1. Til 37,5 timer per uke: Dagtidarbeid
2. Til 36,5 timer per uke: Vanlig 2-skiftarbeid som hverken går lørdag aften eller i helligdagsdøgnet
3. Til 35,5 timer per uke:
  - a) Arbeid som drives «hovedsakelig» om natten
  - b) Døgnkontinuerlig skiftarbeid og «sammenlignbart» turnusarbeid

- c) 2-skiftarbeid og «sammenlignbart» turnusarbeid som «regelmessig» drives på søn- og/eller helligdager
d) Arbeidstidsordninger som medfører at den enkelte må arbeide minst hver tredje søn- og/eller bevegelige helligdag

4. Til 33,6 timer per uke:

- a) Helkontinuerlig skiftarbeid og «sammenlignbart» turnusarbeid
b) Arbeid under dagen i gruver
c) Arbeid med tunneldrift og utsprenning av bergrom under dagen»

Etter arbeidstidsreduksjonen i 1986-oppgjøret, er dermed 37,5 timer den fullstendig dominerende lengden på ukentlig arbeidstid når det gjelder dagtidsarbeid. I tariffavtalenes tekst finnes også inntatt de andre bestemmelsene for ukentlig arbeidstid, i den grad skiftarbeid og lignende praktiseres i avtaleområdet. Ukentlig arbeidstid er ellers fastsatt eksklusive spisepause.

Tabell 9 Avtalerregulering av ukentlig arbeidstid og dagtid

Kode	Avtale	A/F/B	Forbund	Ukentlig arbeidstid (UA) ved dagtidsarbeid	Dagtid ramme utgangspunkt	Dagtid ramme ved uenighet	Ulempe tillegg -
1	2	3	4	5	6	7	8
4	Anleggsoverenskomsten	A	AMF	37,5	-	-	
10	Renholdsbedrifter	A	AMF	37,5	-	-	
14	Vekteroverenskomsten	A	AMF	37,5	-	-	
56	Trykkerier og reprobredrifter	A	NGF	37,5	06-18	07-18	
57	Eske- kartonasje- og papirvarefabrikker	A	NGF	37,5	06-18	07-18	
58	Avistrykkerier	A	NGF	37,5	06-18	07-18	
60	Elektrofagene	A	NEKF	37,5	07-17	07.30-15.30	
68	Standardoverenskomsten	F	HK	37,5	-	-	
79	Hot. og rest-riksavtalen	A	HRAF	37,5	-	-	
83	Verkstedsoverenskomsten	A	FF	37,5	06-17	07-16	
89	Flyoverenskomsten	A	FF	37,5	06-17	-	
91	Biloverenskomsten	A	FF	37,5	06.30-17	-	
101	Elektrokjemisk industri	A	NKIF	37,5	06-16	-	
106	Kjemisk Teknisk Industri	A	NKIF	37,5	-	-	
114	Norsk Hydro-Fellesoverenskomsten	A	NKIF	37,5	06-17	-	
115	Hydro Aluminium A/S	A	NKIF	37,5	06-17	-	
130	Operatørselskaper-Landvirksomhet	B	NOPEF	37,5	-	-	
133	Baker- og konditoroverenskomsten	A	NNN	37,5	06-18	-	
134	Kjøttindustrien	A	NNN	37,5	-	07-18	
138	Fiskeindustri	A	NNN	37,5	-	06.30-16	
148	Bryggerier og mineralvannsfabrikker	A	NNN	37,5	-	-	
149	Sjokolade- og sukkervareindustri	A	NNN	37,5	-	-	
159	Fellesoverenskomsten-Treforedling	A	FF	37,5	-	07-16	
195	Møbel- og annen treindustri	A	Tre	37,5	-	07-17	
198	Tekniske funksjonærer-FLT	F	FLT	37,5	-	-	
199	Arbeidslederavtalen-FLT	F	FLT	Som for arbeidere	Som for arbeidere	Som for arbeidere	
208	Funksjonæravtalen-NOFU	F	NOFU	37,5	-	-	
212	Funksjonæravtalen-PRIFO	F	PRIFO	37,5	-	-	
213	Aviser-Kontor-Lager-m.v.-PRIFO	F	PRIFO	37,5	-	-	
269	Lederavtalen-NALF	F	NALF	-	-	-	
272	Overenskomst-NITO	F	NITO	37,5	-	-	
274	Hovedavtalen-NIF	F	NIF	-	-	-	
275	Aviser-Journalister	F	NJ	37,5	-	-	x
296	TEKO-overenskomsten	A	FF	37,5	-	06-16	

Kode	Avtale	A/F/B	Forbund	Ukentlig arbeidstid (UA) ved dagtidsarbeid	Dagtid ramme utgangspunkt	Dagtid ramme ved uenighet	Ulempet tillegg -
1	2	3	4	5	6	7	8
297	Elkem-overenskomsten	A	NKIF	37,5	06-17	06-16	
327	Bergindustri	A	AMF	37,5	-	-	
328	Byggeindustrien	A	FF	37,5	-	07-18	
329	Glass og keramisk industri	A	NKIF	37,5	-	-	
331	Fellesoverenskomsten for byggfag	A	FF	37,5	-	-	
368	SAS-Braathen-Widerøe-kontor-lager m.v.	F	LFF	37,5	-	-	
377	Transportselskaper i Norge-LO	A	NTF	37,5	-	-	x
378	Transportselskaper i Norge-YS	A	NRAF	37,5	-	-	x
410	Norsk Hydro ASA	F	NMF	37,5	06-17		
501	HSH Landsoverenskomsten HK	F	HK	37,5	-	-	x
515	HSH Grossistoverenskomsten NTF	A	NTF	37,5	07-17	-	
600	SAMFO Landsoverenskomst	F	HK	37,5	-	-	x
603	SAMFO NKL	F	HK	37,5	07-16	-	
650	Landbruket, meierier-NNN	A	NNN	37,5	06-17	-	
670	Landbruket, meierier-NML	F	NML	37,5	06-17	-	
680	Bankoverenskomsten	B	Finansf	37,5/35	-	-16	
700	Forsikringsfunksjonærer	F	FL	37,5	-	-	
720	Arbeidsmarkedsbedriftene-FF	A	FF	37,5	06-17	-	
820	Apotek-Farmaceuter	F	NFF	39 brutto	08-17/19	-	
821	Apotek-Apotekteknikere	F	Farmasif	36 netto	08-17/19	-	
851	HK-LO	F	HK	37	08-16	-	
852	Gjensidige	F	GP	39,25/38,75 brutto	7-17.15		

Hovedavtalen (274) mellom Norske Sivilingeniørers Forening og NHO inneholder ingen arbeidstidsregulering, i stedet kan dette reguleres i «normalkontrakten» for det enkelte arbeidsforhold. I lederavtalen mellom NHO og FLT (199) forutsettes det at arbeidstiden følger ordningen for de arbeidere som ledes. Lederavtalen mellom NALF og NHO (269) har heller ikke arbeidstidsbestemmelser.

Det generelle mønsteret er ellers en ukentlig arbeidstid på 37,5 timer, i tråd med arbeidstidsnedsettelsen av 1986. Ingen avtaler har lengre ukentlig arbeidstid enn dette. Mange avtaler har likevel bestemmelser om at hvis arbeidstiden har vært kortere enn 37,5 timer, skal ikke protokollen fra 1986 medføre en forlengelse av ukentlig arbeidstid. Uttrykket at ukentlig arbeidstid «skal ikke overstige 37,5 timer», som er den vanlige formuleringen i avtalene, kan derfor bety at det finnes lokale ordninger med lavere ukentlig arbeidstid. NHOs standpunkt er ellers at 1986-protokollen om nedsettelse av arbeidstiden ikke gir hjemmel til å forhandle seg frem til lavere ukentlig arbeidstid lokalt.

I fem tilfeller har vi funnet avtalefestet ukentlig dagarbeidstid som avviker fra 37,5 timer. Dette gjelder avtalen mellom HK og LO (851), som dekker de ansatte i LO og LO-forbundene. Her er ukentlig arbeidstid fastsatt til 37 timer. To andre unntak gjelder apotekene, hvor avtalen for farmasøyter (820) setter arbeidstiden til 39 timer «brutto» i uken (inkludert ½ time spisepause) mens avtalen for apotekteknikere (821) setter arbeidstiden til 36 timer «netto» (eksklusive spisepause). Også avtalen for Gjensidiges Personalforening (852) har en ordning med «brutto» arbeidstid, i forsikringselskapene satt til 39¼ time per uke og i øvrige selskaper satt til 38¾ timer per uke. I begge tilfeller inkluderer arbeidstiden en daglig spisepause på ½ timer. Det siste unntaket gjelder innen bank (680), hvor ukentlig arbeidstid er 37,5 timer bortsett fra i perioden 15/5-31/8 da arbeidstiden er 35 timer per uke. Bankenes Arbeidsgiverforening opplyser at dette totalt gir 1920 arbeidstimer i året, mens det normale med 37,5 timers uke gir 1950 timer i året (inkludert ferie).

Fastsettelse av daglig arbeidstid

Rammen for den daglige arbeidstiden følger indirekte av arbeidsmiljøloven, og er kl 0600-2100. Tariffavtalene forholder seg til dette på grovt sett tre forskjellige måter. For det første finnes det avtaler som ikke regulerer daglig arbeidstid, altså avtaler hvor arbeidsmiljølovens ramme i utgangspunktet gjelder. For det andre finnes det avtaler som ikke innskrenker dagtiden direkte, men hvor det er avtalt særskilte lønnstillegg for ubekvem arbeidstid innenfor rammen av dagtid. For det tredje finnes det avtaler som innskrenker den daglige arbeidstiden enten direkte eller hvis lokale forhandlinger om arbeidstid ikke fører frem. I den siste gruppen er det stor variasjon.

Bestemmelsene om daglig arbeidstid i tariffavtalene kan ikke leses som regler for *driftstid*, altså når det kan og ikke kan arbeides. I stedet er det mer relevant å se bestemmelsene som regler for hvilken periode på dagen det ikke skal betales spesielle lønnstillegg for arbeidet. Diskusjonen mellom partene i arbeidslivet om avtaleregulering av arbeidstid, er altså ikke bare en diskusjon om ulike arbeidstidsordninger men også en diskusjon om kostnadene ved bruk av andre ordninger enn dagtid. Dette kommer blant annet til uttrykk i en fellesutredning mellom Teknologibedriftenes Landsforening og Fellesforbundet fra 1995, hvor arbeidsgiverne fremholdt: «TBL er enig med Fellesforbundet i at Verkstedsoverenskomsten er fleksibel når det gjelder arbeidstid. Problemet er imidlertid at fleksibiliteten er for kostbar. TBLs hovedkrav når det gjelder arbeidstidskapitlet i Verkstedsoverenskomsten vil derfor være fleksibilitet til en lavere kostnad.»

Hvis en arbeidsgiver ønsker å holde arbeidet i gang ut over dagtidsbestemmelser som er mer begrenset enn arbeidsmiljølovens, finnes det flere muligheter. Overtid er én løsning, de aller fleste av de største tariffavtalene har bestemmelser om dette og disse drøftes nedenfor. Både arbeidsmiljøloven og mange tariffavtaler fastslår likevel at overtid ikke må gjennomføres som en *fast* ordning. Innføring av skiftarbeid er en annen løsning. Her er ukentlig arbeidstid lavere enn ellers, og avtalene har som regel bestemmelser om lønnstillegg eller at det skal forhandles om lønnstillegg. Både spørsmål om ukentlig arbeidstid, betaling og om noen av avtalene gir arbeidstakerne vetorett mot innføring av skiftarbeid er interessante, men tas ikke nærmere opp i denne omgang.

En tredje mulighet ligger i det en del av avtalene refererer til som forskjøvet arbeid. Dette er arbeid som ikke er overtid, men som avviker noe fra dagtidsbestemmelsene. Forberedende arbeid, som f.eks. å starte maskiner med lang innkjøringstid, er gjerne også regulert som forskjøvet tid. I noen avtaler, som for eksempel Biloverenskomsten (91) og Bryggerier- og mineralvannfabrikker (148), er betaling for forskjøvet arbeidstid den samme som for overtid. I andre avtaler, som Meieribruket (650) og Grossistoverenskomsten (515), er det egne regler for forskjøvet tid. Forskjøvet arbeidstid virker imidlertid som å være et lite presist begrep, noen ganger er det i tillegg understreket at ordningen skal være begrenset i tid, og avtaleformuleringene kan være svært knappe. Derfor tas det heller ikke nærmere opp i denne omgang.

I kodingen av tariffavtalene har vi måttet gjøre noen forenklinger, siden noen avtaler har varierende arbeidstidsbestemmelser etter yrke og virksomhet. Ikke minst ved sammenslåing av avtaler, kan særbestemmelser av denne typen komme inn. De viktigste særordningene som ikke er tatt inn i tabell 6, er: Teko-overenskomsten (296) har særbestemmelser om dagtidsarbeid for pelsbedrifter, disse fulgte inntil 1994 en egen tariffavtale. Standardoverenskomsten (68) har dagtidsbestemmelser for lagerfunksjonærer (kl 07-17), men ikke for kontorfunksjonærer som er den dominerende yrkesgruppen. Biloverenskomsten (91) har bestemmelser som både kan *utvide* rammen både for dagtidsarbeid til mellom kl 06.30 og 21 (med tillegg for ubekvem arbeidstid), og *innskrenke* rammen til kl 07.30-15.30. I begge tilfeller er utgangspunktet en dagtidsramme mellom kl 06.30 og 17, og det er kun denne som er tatt med i tabellen.

Noen aspekter av arbeidstidsbestemmelsene kan ha stor betydning, men er likevel utelatt i denne omgang. Regulering av og tillegg for forskjøvet tid er allerede nevnt, og kan være relevant både for de hovedfunksjoner avtalene regulerer og for mer støttefunksjoner som matlaging, rengjøring og oppstartning av arbeidet. Av andre aspekter, kan nevnes Fellesoverenskomsten for byggfag (331). Der finnes det i utgangspunktet ingen begrensning av når daglig arbeid finner sted,

men det heter at inndelingen skal være felles for hvert sted. I tillegg finnes en rammeavtale om arbeidstidsordninger for store anlegg, som er tatt inn i samme avtale samt i Verkstedsoverenskomsten (83). Her gis det mulighet for å avtale en rotasjon innenfor 37,5 timers uke med 12 og 9 timers arbeidsdager kombinert med friuke. Ordningen omtales gjerne som «12/9-ordningen», også betegnelsen «Nordsjø-skift» brukes om slike skiftordninger med lange friperioder.

I tabell 9 er det i kolonne 6 angitt om det i tariffavtalen finnes en ramme som den daglige arbeidstiden *må* legges innenfor. En slik bestemmelse er i en del avtaler fulgt opp med at det skal forhandles om dagtiden innenfor denne rammen, men hvis partene ikke blir enige så kan arbeidsgiver fastsette arbeidstiden innenfor en mer begrenset ramme gjengitt i kolonne 7. Alternativt trenger ikke avtalen ha noe utgangspunkt for forhandlingene (- i kolonne 6), men likevel ha en ramme hvis partene lokalt ikke er enige (kolonne 7). Hvis avtalen ikke har begrensende dagtidsbestemmelser, er dette angitt med en strek i begge kolonner.

26 av de 56 største tariffavtalene har enten ingen bestemmelser om dagtid, eller de har en referanse til arbeidsmiljølovens ramme. Det er ikke noe klart mønster, avtalene er en blanding av arbeider- og funksjonæravtaler. Det kan videre synes noe tilfeldig hvorfor f.eks. enkelte avtaler innen nærings- og nytelsesmiddelindustrien og kjemisk industri mangler begrensende dagtidsbestemmelser, mens andre har det. Den lokale situasjonen kan være av betydning her, i avtalene for Bryggerier og mineralvannsfabrikker (148) og Sjokolade- og sukkervareindustri (149) finnes det nemlig bestemmelser om at den nærmere inndelingen av arbeidstiden skal fastsettes etter forhandlinger mellom bedriften og arbeidstakernes tillitsvalgte. Dermed kan begrensning av dagtiden være tatt inn i lokale særavtaler. Også i flere funksjonæravtaler finnes lignende bestemmelser om at det skal forhandles om inndelingen av arbeidstiden. Derimot finnes det ikke tilsvarende bestemmelser i for eksempel Fellesoverenskomsten for kjemisk teknisk industri (106). Betydningen av denne variasjonen, og arbeidstidsreguleringen på det lokale nivået, har vi ikke hatt anledning til å studere.

Blant avtalene uten begrensende regler om dagtid, finnes det noen avtaler som angir lønnstillegg for ubekvem arbeidstid. Dette er tillegg som utbetales avhengig av når innen dagtiden arbeidet utføres, men uavhengig av hvor lenge arbeidstakeren har vært i arbeid den aktuelle dagen. Avtalefestede ubekvems- eller ulempetillegg kjennes først og fremst fra avtaler som dekker varehandel. Dette er Landsoverenskomsten HK-HSH (501), den langt på vei parallelle Landsoverenskomsten HK-SamFo (600) og som tidligere nevnt for servicepersonale innen Biloverenskomsten mellom Fellesforbundet/LO og NHO (91). Her er det fastsatt kronebeløp per time for arbeid senere enn kl 18 (kl 17 i Biloverenskomsten). For bussjåfører dekket av avtalene til NTF og NRAF (Transportselskaper i Norge 377/378) gis det også ubekvemstillegg, i form av prosenttillegg ved arbeid etter kl 19. I Journalistavtalen (275) gis det også ubekvemstillegg, for arbeid før kl 07 og etter kl 18. Ulempetilleggene i avtalene som dekker apotekene (820, 821), kommer i en mellomstilling i forhold til tillegg for forskjøvet tid. Årsaken er at det i utgangspunktet er åpnet for dagtid etter kl 17 kun to ganger i uken, og da betales det ulempetillegg. Også i andre avtaler kan forholdet mellom ulempetillegg og tillegg for forskjøvet arbeidstid være glidende. I tabellen er kun ulempetillegg i avtaler hvor dagtiden ikke er begrenset, tatt med. En hypotese er at tillegg for ubekvem arbeidstid er tatt inn i de avtaler hvor det nettopp er vanlig å arbeide på ettermiddag/kveld.

Når det gjelder avtaler som eksplisitt begrenser dagtiden, viser oversikten at dette nesten utelukkende er arbeideravtaler. Av funksjonæravtaler innen NHO-området, er det kun Norsk Hydro-avtalen til Norsk Merkantilt Forbund (410) som har dagtidsbestemmelser som begrenser arbeidsmiljølovens regler. Dette ser ut til å være et fenomen knyttet til konsernet, for også arbeideravtalen (114) og andre mindre funksjonæravtaler (for eksempel avtale 202, 203, 204 og 209 – jf vedleggstabellene) har tilsvarende begrensning. Utenfor NHO finnes begrensninger i funksjonæravtaler for apotek (820, 821), NKL (603) og meierier (670). Bankoverenskomsten (680) begrenser dagtiden til kl 16 (som hovedregel eller ved uenighet), her finnes det unntak for forskjøvet tid en dag uten at ekstra lønn er nevnt. Avtalen til Gjensidiges Personalforening (852) åpner

også for forskjøvet tid, på frivillig basis og uten spesielle lønnstillegg. Avtalen mellom HK og LO er den med mest begrenset daglig arbeidstid. I denne avtalen finnes også en sommertidsbestemmelse med arbeidstid kl 08-15. Tilsvarende sommerbestemmelse i Bankoverenskomsten er til kl 15.30, men med enkelte unntak.

Blant de største arbeideravtalene totalt, har litt under halvparten ingen begrensende dagtidsbestemmelser. De resterende kan skilles i tre grupper. For det første avtaler som bare regulerer utgangspunktet for forhandlinger eller ensidig fastsettelse av arbeidsgiver. Her er kl 06/07-16/17/18 mønsteret for dagtid. For det andre avtaler som i utgangspunktet er åpne for forhandlinger uten rammer, men hvor det ved uenighet er innført begrensninger i arbeidsgivers styringsrett. Her er mønsteret det samme. Den siste gruppen utgjøres av de som har begrensninger av dagarbeidstiden i to trinn. Mønsteret er at begrensningen skjer ved 1-2 timer fra forhandlingstrinnet til den rammen som arbeidsgiver ved forhandlingsbrudd kan operere innenfor.

Betaling for overtid

Arbeidsmiljøloven definerer som nevnt overtid som arbeid ut over den daglige eller den ukentlige grensen for arbeidstid, og overtid skal godtgjøres med et tillegg på minst 40 prosent til alminnelig lønn. I tariffavtalene er den vanlige bestemmelsen om overtid at dette regnes for arbeid forlangt utført utenfor den heltidsansatte arbeidstakerens ordinære arbeidstid, selv om dette er mertid i arbeidsmiljølovens forstand.²³ For deltidsansatte kommer regler om mertid til anvendelse, disse varierer noe mellom avtalene. For eksempel gir Landsoverenskomsten (501) overtidsbetaling til deltidsansatte hvis de ut over avtalt arbeidstid arbeider etter stengetid eller mer enn 9 timer den enkelte dag. I Funksjonæravtalen (208) og Riksavtalen (78) må deltidsansatte arbeide tilsvarende de heltidsansattes arbeidstid før overtid blir aktuelt, mens for eksempel i avtalene for apotekene (820, 821) finnes det egne kompensasjonsregler for deltidsansattes mertidsarbeid. I det følgende vil vi holde oss til bestemmelsene for heltidsansatte.²⁴

Avtalenes ulike bestemmelser om overtidssatser, er gjengitt i tabell 10. Som en ser, er det tillegg på 50 og 100 prosent som dominerer. Det vanlige mønsteret er at det skal betales 50 prosent tillegg for overtid fra den ordinære arbeidstidens slutt og til kl 21. Deretter skal det betales 100 prosent tillegg.²⁵ I en del avtaler er likevel 50-prosent satsen knyttet til et første antall overtidstimer, deretter går arbeidstakeren over på 100 prosent. I avtalene for Trykkerier og reprobedrifter (56), Eske- kartonasje- og papirvarefabrikker (57) og Avistrykkerier gjelder 50-prosent satsen kun de to første timene. I HKs overenskomst med SamFo/NKL (603) gjelder 50-prosent satsen de første tre timene, i avtalen mellom HK og LO/forbundene (851), for forsikringsfunksjonærer (700) og i Gjensidige (852) gjelder 50-prosent satsen frem til kl 20.

Journalistavtalen (275) skiller seg ut ved å ha en bestemmelse om overtidstillegg som «minst skal utgjøre 70 prosent av den beregnede timelønn.»

Tabell 10 Avtalenes overtidssatser og bestemmelser av relevans for gjennomsnittsberegning

Kode	Avtale	A/F/B	Forbund	Overtidssatser (prosent)	Gjennomsnittsberegning omtalt?
4	Anleggsoverenskomsten	A	AMF	40/50/100	Eksplisitt mulighet §6
10	Renholdsbedrifter	A	AMF	40/50/100	Nei
14	Vekteroverenskomsten	A	AMF	50/100	Nei
56	Trykkerier og reprobredrifter	A	NGF	50/100	Nei
57	Eske- kartonasje- og papirvarefabrikker	A	NGF	50/100	Nei
58	Avistrykkerier	A	NGF	50/100	Eksplisitt mulighet §1.3
60	Elektrofagene	A	NEKF	50/100	Nei
68	Standardoverenskomsten	F	HK	50/100	Nei
79	Hot. og rest-riksavtalen	A	HRAF	50/100	Eksplisitt mulighet §3,2
83	Verkstedoverenskomsten	A	FF	50/100	UA som "gjennomsnitt"
89	Flyoverenskomsten	A	FF	50/100	UA som "gjennomsnitt"
91	Biloverenskomsten	A	FF	50/100	UA som "gjennomsnitt"
101	Elektrokjemisk industri	A	NKIF	Kronesatser	UA som "gjennomsnitt"
106	Kjemisk Teknisk Industri Fellesoverenskomst	A	NKIF	50/100	UA som "gjennomsnitt"
114	Norsk Hydro-Fellesoverenskomsten	A	NKIF	50/100	UA som "gjennomsnitt"
115	Hydro Aluminium A/S	A	NKIF	50/100	UA som "gjennomsnitt"
130	Operatørselskaper-Landvirksomhet	B	NOPEF	50/100	Nei
133	Baker- og konditoroverenskomsten	A	NNN	50/100	Eksplisitt mulighet §9
134	Kjøttindustrien	A	NNN	50/100	Nei
138	Fiskeindustri	A	NNN	50/100	UA som "gjennomsnitt"
148	Bryggerier og mineralvannsfabrikker	A	NNN	50/100	UA som "gjennomsnitt"
149	Sjokolade- og sukkervareindustri	A	NNN	50/100	UA som "gjennomsnitt"
159	Fellesoverenskomsten-Treforedling	A	FF	50/100	UA som "gjennomsnitt"
195	Møbel- og annen treindustri	A	Tre	40/50/100	UA som "gjennomsnitt"
198	Tekniske funksjonærer-FLT	F	FLT	50/100	UA som "gjennomsnitt"
199	Arbeidslederavtalen-FLT	F	FLT	Som for arbeidere	Nei
208	Funksjonæravtalen-NOFU	F	NOFU	50/100	Nei
212	Funksjonæravtalen-PRIFO	F	PRIFO	50/100	Nei
213	Aviser-Kontor-Lager-m.v.-PRIFO	F	PRIFO	50/100	Eksplisitt mulighet §4.1.1
269	Lederavtalen-NALF	F	NALF	Som for andre	-
272	Overenskomst-NITO	F	NITO	40/50/100	UA som "gjennomsnitt"
274	Hovedavtalen-NIF	F	NIF	-	-
275	Aviser-Journalister	F	NJ	Minst 70	Utligning over 3 alt. 6 uker
296	TEKO-overenskomsten	A	FF	50/100	UA som "gjennomsnitt"
297	Elkem-overenskomsten	A	NKIF	Kronesatser	UA som "gjennomsnitt"
327	Bergindustri	A	AMF	50/100	UA som "gjennomsnitt"
328	Byggeindustrien	A	FF	50/100	Eksplisitt mulighet §3-4.3
329	Glass og keramisk industri	A	NKIF	50/100	UA som "gjennomsnitt"
331	Fellesoverenskomsten for byggfag	A	FF	50/100	UA som "gjennomsnitt"
368	SAS-Braathen-Widerøe-kontor-lager m.v.	F	LFF	50/100	Nei
377	Transportselskaper i Norge-LO	A	NTF	50/100	Utligning over 6 uker
378	Transportselskaper i Norge-YS	A	NRAF	50/100	Utligning over 6 uker
410	Norsk Hydro ASA	F	NMF	50/100	UA som "gjennomsnitt"
501	HSH Landsoverenskomsten HK	F	HK	50/100	Eksplisitt mulighet §2.2.3
515	HSH Grossistoverenskomsten NTF	A	NTF	50/100	Nei
600	SAMFO Landsoverenskomst	F	HK	50/100	Eksplisitt mulighet §2.1.3
603	SAMFO NKL	F	HK	50/100	Nei
650	Landbruket, meierier-NNN	A	NNN	50/100	UA som "gjennomsnitt"
670	Landbruket, meierier-NML	F	NML	50/100	Nei
680	Bankoverenskomsten	B	Finansf	50/100	Utligning over maks 4 uker
700	Forsikringsfunksjonærer	F	FL	50/100	Nei
720	Arbeidsmarkedsbedriftene-FF	A	FF	50/100	UA som "gjennomsnitt"
820	Apotek-Farmaceuter	F	NFF	50/100	Eksplisitt mulighet §12.1
821	Apotek-Apotek teknikere	F	Farmasif	50/100	Eksplisitt mulighet §10.1
851	HK-LO	F	HK	50/100	Nei
852	Gjensidige	F	GP	50/100	UA som "gjennomsnitt"

Noen få avtaler har 40 prosent tillegg som første sats.²⁶ Denne satsen gjelder da de to første timene av overtid. I NITOs Overenskomst (272) er det likevel tatt inn i teksten at hvis andre arbeidstakergrupper i samme bedrift har bedre ordning så skal den gjelde. FLT's arbeidslederavtale og NALF's Lederavtale (269) har ikke egne overtidssetser, men en bestemmelse om å følge ordningen for arbeidere eller øvrige ansatte (overtidsbetaling er ikke relevant for arbeid av ledende art dekket av NALF-avtalen). Tidligere på 1990-tallet hadde de aller fleste tariffavtaler en 40-prosent sats, 1994-oppjøret ser ut til å ha vært det oppjøret da denne satsen i stor grad ble tatt ut.

Noen få avtaler har faste kronesatser som overtidstillegg. Vi har fått opplyst at denne forskjellen for Kjemisk Industriarbeiderforbund sin del skyldes valg på 1970-tallet, hvor det for noen avtalers del ble argumentert for at overtid var like belastende for alle. Overtidssatsene i disse avtalene vil virke utjevne på lønningene. I Hotell- og restaurant, Riksavtalen (79), er det også faste kronesatser for overtid for den del av de ansatte som er prosentlønn (serveringspersonale).

Også andre avtaler kan i praksis ha faste kronesatser for overtidstillegg, fordi tilleggene på 50 og 100 prosent skal beregnes ut fra et felles overtidsgrunnlag gitt eller beskrevet i tariffavtalen. Dette gjelder blant annet Fellesoverenskomsten for byggfag (331). I for eksempel Verksteds-overenskomsten (83), Biloverenskomsten (91), TEKNO-overenskomsten (296) og Elektrofagene (60) er grunnlaget for overtidssetsene delt inn etter stilling eller gruppe. I de to førstnevnte avtalene kan det likevel avgjøres lokalt at den enkelte arbeidstakers timefortjeneste skal legges til grunn, dette gjelder også i blant annet Kjemisk teknisk industri (106), Glass og keramisk industri (329), Fiskeindustri (138) og Sjokolade- og sukkervareindustri (149). Avtaler hvor overtidsgrunnlaget skal være den enkeltes lønn, er likevel i klart flertall.

Gjennomsnittsberegning av arbeidstid

Særlig fra arbeidsgiverhold, fremholdes gjennomsnittsberegning av arbeidstiden som et viktig middel til å oppnå mer fleksible arbeidstidsordninger.²⁷ Gjennomsnittsberegning reguleres av arbeidsmiljøloven, som tillater at ukentlig og daglig arbeidstid kommer opp i 48 respektive 9 timer, forutsatt at arbeidstiden innenfor en periode på høyst ett år gjennomsnittlig blir som for alminnelig arbeidstid. Avtaler om gjennomsnittsberegning kan gjøres individuelt (skriftlig), hvis avtale gjøres ved tariffavtale eller etter tillatelse fra Arbeidstilsynet så gjelder det høyere eller ingen øvre ramme for daglig og ukentlig arbeidstid så lenge gjennomsnittlig arbeidstid i en periode på høyst ett år blir som for alminnelig arbeidstid.

Tilgjengelig statistikk sier lite om utnyttelse av denne adgangen, det vi i stedet skal se på er i hvilken grad de største tariffavtalene omtaler gjennomsnittsberegning. I tillegg skal synspunkter fra noen av partene drøftes.

I tabell 10 er det i siste kolonne gjengitt det karakteristika ved avtalene som vi har ansett som relevant. Vi har skilt mellom de avtaler som gjør eksplisitt referanse til arbeidsmiljølovens bestemmelser, de avtaler som har innskrenket ordningen med gjennomsnittsberegning, de avtaler som kun har formuleringer om at ukentlig arbeidstid «i gjennomsnitt» skal være eller ikke overgå et antall timer, og de avtaler som ikke har noen av de nevnte kjennetegnene. Klassifiseringen er hierarkisk, slik at avtaler med f.eks. både eksplisitt referanse og formuleringer «i gjennomsnitt» er kodet med det første kjennetegnet.

10 av de største tariffavtalene gjør eksplisitt referanse til gjennomsnittsberegning. Stort sett gjøres dette i form av at partene gir det lokale nivået en åpning for å inngå avtaler om gjennomsnittsberegning. I Anleggsoverenskomsten er imidlertid avtaleinngåelse forbeholdt forbundet/landsforeningen. Ingen av avtalene sier noe om ytelser for å få til gjennomsnittsberegning, eller at dette i seg selv er et vilkår. Kun i overenskomsten for Byggeindustrien (328) er forholdet mellom gjennomsnittsberegning og overtidsbetaling eksplisitt problematisert.

I 4 avtaler er det funnet at adgangen til gjennomsnittsberegning eksplisitt er begrenset, ved at utligningstiden er satt kortere enn i loven. Dette gjelder for Transportselskaper i Norge-LO og YS (377, 378), hvor utligningstiden er 6 uker. Videre i Journalistavtalen (275), hvor utligningstiden er 3 uker med mulighet for forlengelse til 6 uker, og i Bankoverenskomsten hvor utligningsti-

den er 4 uker. I den grad det finnes eksplisitte begrensninger av gjennomsnittsberegning i tariffavtalene, er begrensningene med andre ord nokså sterke.

Den største gruppen av avtaler er de hvor ukentlig arbeidstid er omtalt i termer av «gjennomsnitt». 23 av avtalene bruker denne formuleringen, og vårt inntrykk er at forbundene og NHO anser formuleringen som en tilstrekkelig åpning for lokale avtaler om gjennomsnittsberegning. En begrensning kan likevel ligge implisitt i eventuelle rammer for dagtid. Det kan også nevnes at tre av avtalene med formuleringen «gjennomsnitt», Fellesoverenskomsten - Treforedling (159), TEKO-overenskomsten (296) og Fiskeindustri (138), har regler om at hvis de lokale partene ikke blir enige om rammen for dagtidsarbeid, så skal dagtidsarbeidet legges med 7,5 timer per dag og med 5 arbeidsdager i uken. En slik regel kan virke begrensende på de lokale partenes adgang til å avtale gjennomsnittsberegning.

I alt 17 avtaler omtaler ukentlig arbeidstid uten formuleringen «gjennomsnitt», og uten noen av de andre referansene til gjennomsnittsberegning. Det er først og fremst her at det kan være en viss strid om mulighetene for å lokalt avtale gjennomsnittsberegning. Etter samtaler med flere av partene, er vårt inntrykk at NHO ikke mener mangelen på formulering begrenser adgangen. På arbeidstakersiden er bildet noe mer sammensatt. Flere forbund hevder at en bestemmelse om ukentlig arbeidstid uten formuleringen «gjennomsnitt», låser for gjennomsnittsberegning. I Grafisk forbund kan en også vise til at avtalen for Avistrykkerier (58) er den eneste som har en eksplisitt mulighet, og at bestemmelsen ble forhandlet frem etter ønske fra arbeidsgiverparten. I den grad det har vært diskusjon om gjennomsnittsberegning i avtaler uten formuleringer, har de lokale arbeidsgiverne gitt etter. Forbundene er imidlertid usikre på om dette standpunktet hadde holdt i en tvistesak. Flere uttrykker derfor at spørsmålet ligger «behagelig» lokalt.

Som konklusjon må en kunne si at tariffavtalene i liten grad problematiserer forholdet til gjennomsnittsberegning. Dette kan ha sammenheng med at ordningen er lite brukt i arbeidslivet.

Vedlegg

Tariffavtalene i privat sektor er ordnet etter arbeidsgiverorganisasjon. Systematiseringen av avtalene tar utgangspunkt i NHOs koder, som det er bygget videre på. Opplysningene om den enkelte avtale er i vedleggstabellene begrenset til hvem som er parter, i hvilken grad avtalen er en kopi av/identisk med en annen og «primær» avtale, og omfanget av avtalen i form av organiserte arbeidstakere.

Angivelsen av hovedorganisasjon for arbeidstakersiden, er en angivelse av *medlemskap* og ikke hvorvidt hovedorganisasjonen er part i avtalen eller ikke. På arbeidsgiversiden inngår hovedorganisasjonen som regel som part, men også her finnes det unntak som for Journalistavtalen (275) og for kopiavtaler som HSH-bedrifter er bundet av.

Oversikten bygger på en rekke kilder, vi kan likevel ikke garantere at den er verken komplett eller feilfri. Tariffavtalestrukturen er under kontinuerlig endring, og fra en måned til den neste kan noen tariffavtaler være strøket og nye kommet til. Vi har lagt større vekt på å få frem de enkelte avtalene enn å få nøyaktige tall for omfanget av alle avtalene. At det ikke er angitt organiserte under en avtale betyr med andre ord ikke at avtalen er «tom». Tallopplysninger er likevel forsøkt innhentet for alle større avtaler, det er altså først og fremst de mindre omfattende avtalene som mangler opplysninger om antall organiserte.

1 Tariffavtaler som NHO er part i

NHO er den suverent største arbeidsgiverorganisasjonen i privat sektor. Ved årsskiftet 1997/98 hadde organisasjonen 14 500 medlemmer med om lag 450 000 ansatte (390 000 årsverk, jf Dagens Næringsliv 29/12-1997). Flertallet av bedrifter er *ikke* bundet av tariffavtale, i 1996 ble likevel nesten 85 prosent av antallet årsverk utført i tariffavtaledekkede bedrifter (jf Stokke 1996b:14f). Forskjellen gjenspeiler at tariffavtaledekningen har sterk sammenheng med bedriftsstørrelse.

NHO er i dag part i ca. 260 tariffavtaler. Av disse er det 11 hovedavtaler: to med LO (arbeider/funksjonær), en med YS, og de resterende med AF-forbund eller frittstående forbund. Hovedavtalene er ikke tatt med i oversikten, unntaket er enkelte avtaler som Norske Sivilingeniørers Hovedavtale som skiller seg noe ut og som ikke følges opp av en egne tariffavtaler. LO/forbundene har flest tariffavtaler med NHO, om lag 150. Deretter kommer YS/forbundene med litt over 50, og AF-forbund/frittstående forbund med litt over 40 til sammen.

I følge den såkalte *Vårt Land-dommen*²⁸ er det en betingelse for at en tariffavtale skal gjøres gjeldende i en NHO-bedrift at arbeidstakerorganisasjonen har ett eller flere medlemmer i bedriften. Dommen gjaldt hovedavtalen LO-NHO (arbeidere), men praktiseres også ut over dette. Registrering av organiserte arbeidstakere kan likevel ligge på etterskudd. At opplysninger om antall organiserte mangler i tabellen, betyr altså ikke at avtalen ikke er i funksjon.

I arbeidsgiversammenheng er NHO den eneste organisasjonen i privat sektor med en *federal* struktur. Alle tariffavtalene som NHO er part i, sorterer inn under et organisasjonsledd i NHO. Organisasjonsleddene er stort sett de samme som landsforeningene, men i tillegg kommer alle hovedavtalene og en del funksjonæravtaler som sorterer direkte under NHO (organisasjonsenhet «NHO Lønns- og Arbeidsvilkår»). Hvis vi konsentrerer oss om de tariffavtalene som ikke er rene hovedavtaler, er det som regel kun ett arbeidstakerforbund som er motpart (eventuelt sammen med en hovedorganisasjon). På arbeidstakersiden er det videre vanlig at tariffavtalen fungerer som demarkasjonskriterium mellom forbundene, hvis en arbeidstaker skifter til en tariff-

avtale hvor et annet forbund er part skal arbeidstakeren som regel også skifte forbundsmedlemskap. I NHO fungerer imidlertid ikke tariffavtalene på tilsvarende måte, selv om som regel kun én organisasjonsenhet er part i tariffavtalen kan mange organisasjonsenheter ha medlemmer som er bundet av avtalen. Dette mønsteret gjelder «arbeideravtalene». For «funksjonæravtalene» derimot kan en si at *alle* landsforeningene er part, og organisatorisk sorterer avtalene direkte under NHO. Igjen finnes det likevel unntak, fordi noen funksjonæravtaler er gjort landsforenings- eller bransjespesifikke. Dette gjelder for eksempel arbeidslederavtalene, hvor det finnes egne for hotell- og restaurantvirksomhet og for Norsk Hydro.

Kode	Avtale	Arbeidstakerorg	Hovedorg	Organiserte
4	Anleggsoverenskomsten	AMF	LO	1580
5	Kraftlinjefirmaer	AMF	LO	156
6	Asfaltfirmaer-Arbeidsmandsforbundet	AMF	LO	470
10	Renholdsbedrifter	AMF	LO	3322
11	Renhold på land i egen regi	AMF	LO	59
13	Tunnel, bom og broselkaper	AMF	LO	102
14	Vekteroverenskomsten	AMF	LO	1072
20	Garverier og lærvarefabrikker	FF	LO	135
37	Asfaltfirmaer-Fellesforbundet/Bygning	FF	LO	393
50	Wallboardfabrikker	FF	LO	110
53	Steindustri	FF	LO	53
54	Sandtakoverenskomsten	FF	LO	8
55	Bokbinderier	NGF	LO	375
56	Trykkerier og reprobedrifter	NGF	LO	3338
57	Eske- kartonasje- og papirvarefabrikker	NGF	LO	1441
58	Avistrykkerier	NGF	LO	2100
59	Heisfaget	NEKF	LO	784
60	Elektrofagene	NEKF	LO	8813
62	Alcatel STK-Kabelmontørene	NEKF	LO	40
63	Norsk Hydro-Kraftstasjonspersonell	NEKF	LO	55
64	Kraftstasjonsbetjening-Tre (PIL)	NEKF	LO	46
68	Standardoverenskomsten	HK	LO	3984
69	Vinmonopolet-Funksjonærer-HK	HK	LO	931
70	Butikkoverenskomsten-HK	HK	LO	766
72	Norsk Hydro-Merkantile Funksjonærer	HK	LO	27
74	SAS Kortor-trafikk-HK	HK	LO	1
75	Braathens SAFE m.fl.pers. tilknyttet flytrafikk	HK	LO	639
77	Rammeavtale/Bilselgere-NBF/HK	HK	LO	31
78	Hot. og rest-funksjonæravtalen	HRAF	LO	366
79	Hot. og rest-riksavtalen	HRAF	LO	6036
81	Tannteknikeroverenskomsten	FF	LO	28
83	Verkstedsoverenskomsten	FF	LO	35000
85	Ranaoverenskomsten	FF	LO	
86	Radiooverenskomsten	FF	LO	585
87	Karosserioverenskomsten	FF	LO	480
88	Standard Telefon og Kabelfabrikk	FF	LO	327
89	Flyoverenskomsten	FF	LO	2444
91	Biloverenskomsten	FF	LO	3107
93	SAS utestasjonerte mekanikere	FF	LO	
98	Sement- og lettbetongindustri	NKIF	LO	364
99	Sprengstoffindustri	NKIF	LO	231
100	Gummivarefabrikker	NKIF	LO	379
101	Elektrokjemisk industri	NKIF	LO	3242
102	Sildemelindustri (Fiskemelindustri)	NKIF	LO	234
105	Vaskeri- og renseri-Fellesoverenskomsten	NKIF	LO	710
106	Kjemisk Teknisk Industri Fellesoverenskomst	NKIF	LO	4174
107	Large	FF	LO	
109	Farmasøytisk Industri	NKIF	LO	704
114	Norsk Hydro-Fellesoverenskomsten	NKIF	LO	1902
115	Hydro Aluminium A/S	NKIF	LO	3306
116	Frisøroverenskomsten	NKF	LO	83
117	Fløienbanen	NKF	LO	8

Kode	Avtale	Arbeidstakerorg	Hovedorg	Organiserte
118	Ambulansefirmaer	NKF	LO	
122	Norsk Hydro-Rafsnes	NOPEF	LO	390
123	Forpleiningsvirksomhet-NOPEF	NOPEF	LO	325
124	Landbaser-NOPEF	NOPEF	LO	382
125	Oljeboringsbedrifter-NOPEF	NOPEF	LO	874
129	Operatøravtalen-NOPEF	NOPEF	LO	787
130	Operatørselskaper-Landvirksomhet	NOPEF	LO	1760
133	Baker- og konditoroverenskomsten	NNN	LO	1321
134	Kjøttindustrien	NNN	LO	5567
135	Fjørfselakterier	NNN	LO	136
136	Konserverfabrikker	NNN	LO	405
137	Hermetikkfabrikker	NNN	LO	275
138	Fiskeindustri	NNN	LO	1781
139	Rieber og søn	NNN	LO	323
140	Tobakksfabrikker	NNN	LO	268
141	IDUN Fabrikker	NNN	LO	41
142	Kavli, O A/S	NNN	LO	57
143	NOPAL, Black boy, Olsens efitf	NNN	LO	58
144	Fiskematfabrikker	NNN	LO	221
145	Møller og forblanderier	NNN	LO	173
146	Kjeksfabrikker	NNN	LO	171
147	Flatbrødfabrikker	NNN	LO	72
148	Bryggerier og mineralvannsfabrikker	NNN	LO	3039
149	Sjokolade- og sukkervareindustri	NNN	LO	1335
151	Nestle Norge	NNN	LO	101
152	Margarinfabrikker	NNN	LO	246
153	Iskremfabrikker	NNN	LO	163
157	Borg Fryserier	NNN	LO	5
158	Vinmonopoet arb	NNN	LO	478
159	Fellesoverenskomsten-Treforedling	FF	LO	5779
160	Underordnet besetn. i ferge og lokalfart	Sjø	LO	1592
161	Turisttrafikk-Skien besetning Victoria	Sjø	LO	2
165	Redningssselskapet-besetning	Sjø	LO	52
167	Bukseringsrederier-Sjømannsforbundet	Sjø	LO	31
168	Underordnet besetning på passasjer- og lasteskip	Sjø	LO	446
169	Troms fylkes D/S Rengjøring	Sjø	LO	8
170	Fiskeoppdrett	FF	LO	118
171	NEMKO-NTL-HK/NFATFs avtaler	NTL	LO	18
172	Folla industrier-Lastearbeid	NTF	LO	10
173	Havnetariffen	NTF	LO	37
174	LKAB-Transportarbeiderforbundet	NTF	LO	185
175	Rutebilselskapene u/Oslo-NTF-godskjøring	NTF	LO	
177	Rutebilselskapene i/Oslo-NTF-turkjøring	NTF	LO	2
179	Losse- og lasteoverenskomst-Sør-Norge	NTF	LO	54
180	Losse- og lasteoverenskomst-Nord-Norge	NTF	LO	47
183	Speditører - Tariff 3	NTF	LO	513
184	Oljeselskaper	NTF	LO	176
187	Linjegods	NTF	LO	406
189	Aviser-pakkerioperatører-sjåførere/bilhje	NTF	LO	180
190	Rammeavtale-losse-lastearb-fastlønn	NTF	LO	230
191	Rutebilselskapene u/Oslo-NTF-turkjøring	NTF	LO	
195	Møbel- og annen treindustri	Tre	LO	2563
196	Jordan-LO	Tre	LO	368
197	Lærdal Medical	Tre	LO	249
198	Tekniske funksjonærer-FLT	FLT	LO	3705
199	Arbeidslederavtalen-FLT	FLT	LO	3396
200	Hot. og rest. Arbeidsledere-FLT	FLT	LO	208
201	Rammeavtale/Arbeidsl. Byggfag	FLT	LO	83
202	Norsk Hydro-arbeidsledere	FLT	LO	
203	Norsk Hydro-tekn.funksjonærer	FLT	LO	2
204	Norsk Hydro, 1/7-regulerte	FLT	LO	
205	Bedriftssykepleier-FLT	FLT	LO	4
208	Funksjonæravtalen-NOFU	NOFU	YS	5563
209	Norsk Hydro Funksjonærer - NOFU	NOFU	YS	

Kode	Avtale	Arbeidstakerorg	Hovedorg	Organiserte
210	Rammeavtale/Selgere-NBF-NOFU	NOFU	YS	1
211	Salgsfunksjonærer YS/NOFU	NOFU	YS	358
212	Funksjonæravtalen-PRIFO	PRIFO	YS	1571
213	Aviser-Kontor-Lager-m.v.-PRIFO	PRIFO	YS	1272
215	Bilselgeravtale	PRIFO	YS	
216	Hot. og rest. Funksjonærer-PRIFO	PRIFO	YS	63
217	Braathens SAFE Flykabinavtalen	PRIFO	YS	490
218	Hot. og rest. Arbeidslederavt-PRIFO	PRIFO	YS	29
219	Verkstedoverenskomsten-PRIFO	PRIFO	YS	
220	Radiooverenskomsten	PRIFO	YS	
224	Statoi\BP-YS-PRIFO/NOFU	PRIFO	YS	557
225	Flyoverenskomsten-PRIFO	PRIFO	YS	191
226	Hot. og rest. Riksavtalen-PRIFO	PRIFO	YS	232
227	Grossistavtalen-PRIFO	PRIFO	YS	179
228	Vekteroverenskomsten-PRIFO	PRIFO	YS	138
229	Braathens SAFE og Widerøe A-avtalen	PRIFO	YS	657
230	Braathens SAFE og Widerøe B-avtalen	PRIFO	YS	54
231	Aviser-Distribusjon	PRIFO	YS	117
232	Aviser-Rengjøring	PRIFO	YS	12
233	Funksjonæravtalen-NRAF	NRAF	YS	272
238	SAS-Bussjåførere	NRAF	YS	1
240	Rutebilselskapene u/Oslo-turkjøring-NRAF	NRAF	YS	
241	Rutebilselskapene i/Oslo-turkjøring-NRAF	NRAF	YS	39
242	Bergen-Nordhordaland Rutelag-Kaibilletører	NRAF	YS	11
243	Forskningsoverenskomsten-LUHF	LUHF	YS	505
245	Helikopter Service-Flyveravtale	Norsk Flygerforbund	FS	169
246	Widerøes Flyselskap-Flyvere	Norsk Flygerforbund	FS	207
247	Braathens SAFE-Flyvere	Norsk Flygerforbund	FS	250
248	Bedriftsleger-DNL	DNL	FS	27
250	Ruteløser	Norsk Losforbund		17
251	Juristoverenskomsten	Norges Juristforbund	AF	
252	Widerøes Flyselskap Kabinpersonale	PRIFO	YS	54
253	Skipsførere og styrmenn i ferge og lokalfart	Norsk Styrmandsforening	FS	810
254	Styrmenn på laste- og passasjerskip i kystfart	Norsk Styrmandsforening	FS	78
257	Bukseringsrederier-Styrmannsforeningen	Norsk Styrmandsforening	FS	36
258	Redningsselskapet-Skipsførere/Styrmenn	Norsk Styrmandsforening	FS	72
259	Bukseringsbåter-LKAB-Skipsf/styrmenn	Norsk Styrmandsforening	FS	5
260	Maskinister på passasjerskip i ferge og lokal	DNMF	YS	625
263	Bukserbåter-LKAB-Maskinister	DNMF	YS	5
264	Bukseringsrederier-Maskinistforbundet	DNMF	YS	25
265	Maskinister på passasjerskip i kystfart	DNMF	YS	102
267	Skipsførere i Kystfart-Norges Skipsførerforbund	Norges Skipsførerforbund	FS	44
269	Lederavtalen (tidl. Arbeidslederavtalen)	NALF	FS	6224
270	Norsk Hydro-NALF	NALF	FS	178
271	Operatørselskaper-NALF	NALF	FS	743
272	Overenskomst-NITO	NITO	AF	10651
274	Hovedavtalen-NIF	NIF	AF	7847
275	Aviser-Journalister	NJ	FS	2234
276	Ukepresse-Journalister	NJ	FS	210
277	Rammeavt. Handels/salgsr-NHLR	Selgerforbundet	FS	520
278	Rammeavtale/Bilselgere-NBF-NHLA	Selgerforbundet	FS	85
279	Flyteknikeroverenskomsten	NFO	FS	643
280	Vinmonopolet-overord.funk.O.F.F.	Vinmon. overord. funk.forb.		205
281	Helikopter Service-Tek.adm.traf.pers	Helikopteransattes forbund		386
282	Forskningsoverenskomsten	Norsk Forskerforbund	AF	230
284	Operatørselsk. Oljeboringsb.og forpl	OFS	YS	3467
289	Phillips Petroleum Company	OFS	YS	90
290	Hovedavtalen-NAFO	NAFO	AF	35
292	Arbeidsledere i hot. og rest. NALF	NALF	FS	66
293	Hot. og rest.-NOPEF	NOPEF	LO	18
296	TEKO-overenskomsten	FF	LO	3457
297	Elkem-overenskomsten	NKIF	LO	2653
298	Olivin A/S	AMF	LO	160
299	Store Norske Spitsbergen Kullkompani	AMF	LO	180

Kode	Avtale	Arbeidstakerorg	Hovedorg	Organiserte
301	Parkeringselskaper	AMF	LO	31
302	Snacks-Bedriftene	NNN	LO	198
304	Hydro Aluminium-HK	HK	LO	74
305	Hydro Aluminium-NOFU	NOFU	YS	56
308	Bensinstasjoner-HK	HK	LO	264
310	Widerøe Norsk Air-Flygere	Norsk Flygerforbund	FS	24
311	Widerøe Norsk Air-Kabinpersonell	PRIFO	YS	18
315	Biloverenskomsten-PRIFO	PRIFO	YS	15
319	Aftenposten-Budavtale	NTF	LO	341
321	Hovden Badeland	AMF	LO	5
325	Ambulansefirmanene-YS/KFO	KFO	YS	35
327	Bergindustri	AMF	LO	1555
328	Byggeindustrien	FF	LO	7876
329	Glass og keramisk industri	NKIF	LO	1049
330	E-verksoverenskomsten	NEKF	LO	967
331	Fellesoverenskomsten for byggfag	FF	LO	13153
332	Widerøe Norsk Air-Trafikkansatte	HK	LO	21
333	Skianlegg	AMF	LO	27
337	Scandinavian Airlines Data Norway	LFF	FS	4
340	NOR-Cargo-Svolvær	LFF	FS	
343	Hustadmarmor	AMF	LO	34
345	Bilutleieoverenskomsten	FF	LO	5
346	Kai- og lagerhusarbeidere	NTF	LO	35
348	Falken Redningskorps AS	KFO	YS	
350	Speditører-PRIFO	PRIFO	YS	
351	Speditører-NRAF	NRAF	YS	
352	Teknologi- og dataoverenskomsten	FF	LO	
353	Olsens Flyselskap.Fred	Norsk Flygerforbund	FS	51
354	Redningsselskapet-Maskinister	DNMF	YS	34
357	Oljeservicebedrifter-NOPEF	NOPEF	LO	1202
358	Nodest vei avd. Fjordstein	PRIFO	YS	8
360	Tømmermålerforeninger	PRIFO	YS	227
361	Gate Gourmet Norge AS-Riksavtalen	LFF	FS	100
362	Gate Gourmet Norge AS-Funksjonæravtalen	LFF	FS	50
365	Bredero Price Norway AS	NOPEF	LO	
366	Statoil Norge-Merkantile/tekniske funk	NOFU	YS	
367	SABA Mølnlycke (TEKO)	PRIFO	YS	52
368	SAS-Braathen-Widerøe-kontor-lager m.v.	LFF	FS	1614
369	Grossister-KIFF	NTF	LO	390
370	Skogbruket	FF	LO	610
371	Mørefly-Flygeravtale	Norsk Flygerforbund	FS	70
372	Hydro Aluminium-FLT	FLT	LO	226
373	Ultima Thule	LFF	FS	
375	Flyekspedisjoner-Kontor-Trafikk m.v.	LFF	FS	17
377	Transportselskaper i Norge-LO	NTF	LO	4200
378	Transportselskaper i Norge-YS	NRAF	YS	4197
379	Torghatten Trafikkselskap	LFF	FS	7
380	Jordan-YS	PRIFO	YS	
381	Mørefly m.v.			
382	Hydro Aluminium-NALF	NALF	FS	8
383	Østlendingen-Avisbud	NTF	LO	30
384	Norbar Minerals	NOPEF	LO	10
386	Winge Reisebureau Nord-Tromsø	LFF	FS	
388	Helikopterservice-trafppers-funk og redningsmenn	NOPEF	LO	
389	Svalbard Samfunnsdrift	AMF	LO	58
390	Service- og vedlikeholdsoverenskomsten	AMF	LO	
394	Serviceoverenskomsten for Svalbard			
396	Tønsbergs Aktietrykkeri, Avisbud-YS	PRIFO	YS	
399	Byggeindustrien-PRIFO	PRIFO	YS	20
400	Hydro Texaco AS	Norsk Merkantil Forbund	FS	
401	Avisbud, Tønsberg aktietrykkeri	NTF	LO	
403	Transportselskaper-Taxisentraler			
404	Transportselskaper-Taxisentraler			
406	Scandinavian Serv.Partner Riksavtalen			

Kode	Avtale	Arbeidstakerorg	Hovedorg	Organiserte
407	Scandinavian Serv.Partner Funksjonæravtalen			
410	Norsk Hydro ASA	Norsk Merkantilt Forbund	FS	1142
411	Nord-Distribusjon A/S-Avisbud			
412	Hydro Aluminium AS	Norsk Merkantilt Forbund	FS	
413	Biomar AS	Norsk Merkantilt Forbund	FS	
414	Fellesoverenskomsten for byggfag	PRIFO	YS	
415	Fritids- og aktivitetsavtale			
416	Malmtrafikk AS		LO	

2 Tariffavtaler som HSH er part i

Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon hadde ved inngangen til 1997 i underkant av 7000 medlemsbedrifter (i følge Statistisk Årbok), dette er ventet å stige til i underkant av 8000 i løpet av 1997 (Aftenposten 21/11-1997). Opplysninger om sysselsettingen i medlemsbedriftene er noe usikre, de tall HSH oppgir til Statistisk sentralbyrå er anslag og var for årsskiftet 1996/97 95 000. Hvis en bruker opplysningene om utbredelsen av avtalefestet pensjon (jf tabell 1), tyder de på at i underkant av 1500 HSH-bedrifter er bundet av tariffavtale, og at disse sysselsetter i underkant av 35 000 ansatte.

I HSH er tariffavtalearbeidet sentralisert, i den forstand at bransjeforeningene ikke er part i avtalene. Alle medlemsbedrifter er ved innmelding pliktige å melde fra om tariffavtaler de er part i, og bedriftene skal i utgangspunktet la HSH representere dem. Tariffavtalene er av to typer. For det første de avtalene som både HSH og bedriftene er part i, dette gjelder alle de større avtalene. For det andre kan enkeltbedrifter være bundet av tariffavtaler som en arbeidstakerorganisasjon har et primært forhold til en *annen* arbeidsgiverorganisasjon med. Dette gjelder først og fremst avtaler mellom LO-forbund og NHO/landsforeningene, som enkeltbedrifter innen HSH kan være bundet av. I slike tilfeller går ikke HSH inn i partsforholdet, likevel kan en si at det er HSH som *forvalter* disse tariffavtaleforholdene på vegne av bedriftene.

HSHs medlemsbedrifter bindes på to ulike måter av tariffavtalene. HSHs to hovedavtaler med LO/Handel og Kontor og YS seksjon privat (dekker NOFU og PRIFO) stiller begge krav om en viss representativitet for arbeidstakerorganisasjonen for at bedriften skal kunne bindes av tariffavtale. Formuleringene er ikke tatt inn i den trykte utgaven av hovedavtalen med HK, men lyder i hovedavtalen HSH-YS-P av 1995 som følger:

«Partene er enige om at krav om opprettelse av tariffavtale forutsetter at halvparten av de organisasjonsmulige er organisert i YS-P. Hvis et mindretall er organisert kan hovedavtalen og tariffavtalen bli praktisert etter krav fra YS-P.»

Ved slike *praktiserte* avtaler, utgår blant annet regler om kollektiv oppsigelse fra hovedavtalen. Videre stilles det strengere krav til antall tillitsvalgte - disse skal bare representerer de organiserte arbeidstakerne, og medbestemmelse i forbindelse med eierskifte/eierendringer er svakere. Hovedavtalens del b, samarbeidsavtalen, utgår, det samme med tre tilleggsavtaler. I tariffavtalen går følgende bestemmelser ut: Etterlønn ved dødsfall, sluttvederlag og avtalefestet pensjon. Omfanget av praktiseringsavtaler er tatt med i tabellen, og er ikke spesielt høyt.

De to tradisjonelt dominerende tariffavtalene HSH er part i, har også et tredje kjennetegn. Både Landsoverenskomsten med HK og Funksjonæravtalen med NOFU/PRIFO har en rekke underavtaler eller særbestemmelser for spesielle bransjer. For Landsoverenskomsten gjelder dette bestemmelser for fotolaboratorier, Narvesen kiosk, kiosker og storkiosker utenfor Narvesen, kontor- og datateknisk bransje, bingovirksomhet, bok- og papirhandel og forlag og bokklubber. Funksjonæravtalen har tilsvarende særbestemmelser for begravellesbyråer og reiseliv (reisebyråer/turoperatører). Disse avtalene fremstår i varierende grad som selvstendige tekster, behovet styres blant annet av omfanget av ønskede særbestemmelser og i hvilken grad man ønsker å profilere det enkelte særavtaleområdet. For eksempel har Reiselivsavtalen (PRIFO) vært viktig i re-

krutteringssammenheng, noe som har ført til at HK også ønsker å lage en tilsvarende underavtale. Det er enighet mellom partene om at det ikke er selvstendig konfliktrett på disse under- eller særavtalene, men at en eventuell konflikt må dreie seg om selve Landsoverenskomsten/Funksjonæravtalen. I oversikten er omfanget brutt ned på disse særavtalene.

Både Landsoverenskomsten og Funksjonæravtalen hører til de tariffavtaler som er utviklet spesielt for varehandelen, og er ikke overtatt eller kopiert fra noe annet avtaleforhold. I samme kategori kommer avtalen med Selgerforbundet (Norges Handelsreisendes Landsforbund) og HSH, som dekker ansatte som arbeider med salg. Grossistavtalen med Norsk Transportarbeiderforbund var tidligere en NHO-avtale, nå har imidlertid HSH tatt over slik at NHOs avtale følger HSH-revisjonen. Kilden for omfanget av de ulike avtalene i tabellen, er arbeidstakerorganisasjonene.

Kode	Avtale	Arbeidstakerorg	Hovedorg	Identisk med	Organiserte
501	HK-Landsoverenskomsten	HK	LO		7150
502	HK-Fotolab Særbestemmelser	HK	LO		130
503	HK-Kiosk Særbestemmelser	HK	LO		25
504	HK-Kontor og Data Særbestemmelser	HK	LO		23
505	HK-Bokhandler Særbestemmelser	HK	LO		423
506	HK-Bingo Særbestemmelser	HK	LO		21
507	HK-Bensinstasjon Særbestemmelser	HK	LO		5
508	HK Praktisering Landsoverenskomsten	HK	LO	Som 501	240
509	HK-Forlagsavtalen Særbestemmelser	HK	LO		612
510	HK-Narvesen Særbestemmelser	HK	LO		426
511	Norsk Journalistlag	NJ	FS		
512	NAF Renholdsavtalen	NAF	LO		
513	NITO	NITO	AF		69
515	NTF Grossist	NTF	LO		1500
516	FF TEKO	FF	LO	296	
517	FF TEKO Info	FF	LO	Som 516	
518	FF Verksted	FF	LO	83	21
519	NNN Pølsemakere	NNN	LO		
522	NNN Fiskemat	NNN	LO	144	52
523	NALF	NALF	FS		
525	PRIFO Funksjonær	PRIFO	YS		667
527	PRIFO Begravelsesbyrå	PRIFO	YS		12
528	PRIFO Praktisering	PRIFO	YS	Som 525	
529	NOFU Praktisering	NOFU	YS	Som 530	235
530	NOFU	NOFU	YS		688
531	Selgerforbundet	Selgerforbundet	FS		121
532	Hotel og restaurant	HRAF	LO	79	72
533	Hotel og restaurant Info	HRAF	LO	Som 532	
535	NRAF-Grossist	NRAF	YS		
536	NAF Renhold Info	NAF	LO	Som 512	
537	NTF Grossist Info	NTF	LO	Som 515	
538	FF Rørlegger	FF	LO		
541	FLT Praktisering	FLT	LO	Som 546	19
542	Tele- og Dataforbundet	Tele- og Dataforb	LO		
543	NNN Baker-Konditor Info	NNN	LO	Som 133	
545	NNN Potetindustrien	NNN	LO	653	17
546	FLT-Funksjonærer	FLT	LO		
547	NALF Praktisering	NALF	FS	Som 523	
548	FF Byggeindustri	FF	LO	328	
549	FF Biloverenskomsten	FF	LO	91	
550	PRIFO Reiselivsavtalen	PRIFO	YS		
551	PRIFO Reiselivsavtalen Praktisering	PRIFO	YS	Som 550	
552	Norsk Kjemisk Industriarbeiderforbund	NKIF	LO		
553	PRIFO Biloverenskomsten (FF Bil)	PRIFO	YS	91	
554	Norsk Treindustriarbeiderforbund	Tre	LO	195	
555	PRIFO Grossistoverenskomst	PRIFO	YS	515	
556	NAF Vaktmestere	NAF	LO		
557	Standardover.Priv.Uorg			68	

Kode	Avtale	Arbeidstakerorg	Hovedorg	Identisk med	Organiserte
558	Finansforbundet	Finansforbundet	YS		
559	NKF Boligbyggerlag	NKF	LO		
560	NKF-Prak. Boligbyggerlag	NKF	LO	Som 559	
561	NTF Tariff 3 Speditører	NTF	LO	183	
562	PRIFO Tannlegesekretærer	PRIFO	YS		

3 Tariffavtaler som SamFo er part i

Samvirkeforetakenes Forhandlingsorganisasjon (SamFo, tidligere DKT) hadde 351 medlemsbedrifter med 14 700 årsverk ved årsskiftet 1996/97. SamFo organiserer samvirkelag og samvirkeforetak. Det store flertallet av medlemmer er Samvirkelagene, disse drev ved utgangen av 1996 nesten 1300 butikker eller utsalg (kilde: NKL). Samvirkeforetakene inkluderer NKL, noe industri samt deler av boligsamvirket. Basert på forholdet mellom årsverk og ansatte i Samvirkelagene, kan antall ansatte i SamFos medlemsbedrifter anslås til rundt 19 000 (1996/97).

Både Hovedavtalen SamFo-LO og SamFos vedtekter avgrenser SamFos motparter. I dag er kun LO-forbund samt det frittstående Forbrukersamvirkets Lederforbund part i avtaler. 13 av avtalene er NHO-kopier, SamFo er part i alle avtalene. Opplysningene om antall organiserte arbeidstakere er innhentet fra arbeidstakerorganisasjonene.

Hovedavtalen SamFo-LO fastslår med enkelte unntak en organisasjonsplikt i et LO-forbund. Videre finnes det en likeverdighetsklausul, som fastslår at lønns- og arbeidsvilkår samt sosiale fordeler skal være likeverdige med sammenlignbare private bedrifter. Streikeretten er begrenset ved at arbeidskamp ikke kan benyttes for å tvinge frem løsninger som går ut over likeverdighetsklausulens ramme.

Kode	Avtale	Arbeidstakerorg	Hovedorg	Identisk med	Organiserte
600	Landsoverenskomst	HK	LO		10632
601	Landsoverenskomst - særbestemmelser for ledere	HK	LO		
602	Bensinstasjoner	HK	LO	308	86
603	NKL og datterselskaper	HK	LO		1478
604	NKL - overordnede funksjonærer	HK	LO		
605	Samvirkegruppen, kontoransatte	HK	LO		742
606	Samvirkegruppen, akkvisitører	HK	LO		219
607	Boligbyggelaget USBL	HK	LO		306
608	Riksavtalen	HRAF	LO	79	
609	Funksjonæravtalen	HRAF	LO	78	
610	Renholdere	AMF	LO		
611	Vaktmestere	AMF	LO		
612	Reparatører og Radio/TV-teknikere	NEKF	LO		
613	Elektrofagene	NEKF	LO	60	
614	Arbeidsledere	FLT	LO	199	29
615	Tekniske funksjonærer	FLT	LO	198	12
616	Baker- og konditorfagene	NNN	LO	133	420
617	Kjøttindustrien	NNN	LO	134	16
618	NKLs kaffebrennerier	NNN	LO		12
619	Margarinfabrikken Norge A/S	NNN	LO		39
620	Konserverindustrien (AS Røra Fabrikker)	NNN	LO	136	58
621	Fellesoverenskomsten for byggfag	FF	LO	331	82
622	Overenskomst for byggeindustri	FF	LO	328	17
623	Biloverenskomst	FF	LO	91	2
624	Virksomheter i Boligsamvirket	NKF	LO		
625	Overenskomst for bestyrere/disponenter	Forbrukersam-	FS		
		virkets Lederforb.			
626	Nestsjefer, dirftssjefer, kontorsjefer, pers og øk	Forbrukersam-	FS		
		virkets Lederforb.			
627	Varehussjefer	Forbrukersam-	FS		
		virkets Lederforb.			
628	Driftsledere i Gomanbakerier	Forbrukersam-	FS		
		virkets Lederforb.			

4 Tariffavtaler som LA er part i

Landbrukets Arbeidsgiverforening (LA) har ca. 1200 medlemmer, som sysselsetter ca. 12 000 lønntakere (kilde: LA). LA er delt i fire seksjoner, primær, meieri, industri og service/rådgivning. Opplysningene om antall organiserte arbeidstakere er innhentet fra arbeidstakerorganisasjonene.

Kode	Avtale	Arbeidstakerorg	Hovedorg	Identisk med	Organiserte
650	Meierier	NNN	LO		2733
651	Slakterier	NNN	LO	134	676
652	Egglag	NNN	LO		277
653	Potetindustri	NNN	LO		182
654	Kornsiloe	NNN	LO		27
655	Forblanderier	NNN	LO	145	39
656	Gartnerier	FF	LO		116
657	Avløsere, røktere og jordbruksarbeidere	FF	LO		306
658	Grossister	NTF	LO		
659	Arbeidsledere	FLT	LO		25
660	Meierier	HK	LO		
661	Landsoverenskomst	HK	LO		
662	Kontorfunksjonærer	NOFU	YS		516
663	Salgsfunksjonærer	NOFU	YS		208
664	Regnskapskontorer	NOFU	YS		419
665	Funksjonærer i avløserlag	NOFU	YS		29
666	Meierier (produsenttjenesten)	NOFU	YS		408
667	Meierier (produsenttjenesten)	NAFO	AF		
668	Forsøksringene	NAFO	AF		
669	Salgskonsulenter og salgsfremmere	Selgerforbundet	FS		139
670	Meierier	Norske Meierifolks Landsforening	FS		1172
671	Arbeidsledere	NALF	FS		

5 Tariffavtaler som BAF er part i

Bankenes Arbeidsgiverforening (BAF) hadde i 1996 146 medlemmer. Disse bankene sysselsetter om lag 22 800 fast ansatte funksjonærer (BAF Årsberetning 1996). Antall ansatte totalt vil derfor ligge noe høyere.

BAF er part i 10 tariffavtaler. Bankoverenskomsten mellom BAF og Finansforbundet (YS) er den største, og dekker ansatte i forretnings- og sparebanker. I følge Finansforbundet dekker Bankoverenskomsten alle norske banker: 10 forretningsbanker og 125 sparebanker. De bankene som ikke er medlem av BAF, har tilslutningsavtaler. Bankoverenskomsten dekker alle ansatte i bankene, bortsett fra tre grupper: banksjefer, revisjonssjefer og rengjøringsmedarbeidere.

BAF og Finansforbundet har overenskomster for ansatte i 9 enkeltbedrifter tilknyttet finansnæringen. Bakgrunnen for at det er opprettet egne avtaler for disse selskapene, er et ønske om andre arbeidstidsbestemmelser enn i Bankoverenskomsten. Ellers er avtalene stort sett likelydende. Den største bedriftsvise avtalen BAF er part i, er Bankenes Betalingssentral som dekker vel 500 ansatte.

Finansforbundet har også flere direkteavtaler med selskaper som ikke er medlemmer av BAF, dette gjelder f.eks. DnB Eiendom og DnB Finans, SND og Telenor Novit. Disse er ikke tatt med i oversikten.

Kode	Avtale	Arbeidstakerorg.	Hovedorg	Organiserte
680	Bankoverenskomst	Finansforbundet	YS	20000
681	Nord-Finans AS	Finansforbundet	YS	
682	Sparebankmaterieell A/S - SPAMA	Finansforbundet	YS	
683	Bankenes Betalingssentral - BBS	Finansforbundet	YS	500
684	Landkreditt	Finansforbundet	YS	
685	Sparebankkreditt	Finansforbundet	YS	
686	Volvo Finans Norge	Finansforbundet	YS	
687	Visa Norge	Finansforbundet	YS	
688	Nordlandsdata A/S	Finansforbundet	YS	
689	Sparebanken Nord-Finans AS	Finansforbundet	YS	

6 Tariffavtaler som FA er part i

Forsikringsselskapenes Arbeidsgiverforening (FA) har i 1997 19 medlemmer med om lag 11 400 ansatte. FA er part i en tariffavtale med Forsikringsfunksjonærenes Landsforbund (FL, YS), som omfatter om lag 6500 ansatte. (For avtaler innen Gjensidige-gruppen, se punkt 12). FA har også hovedavtale med FL, og en konfliktavtale som gir retningslinjer for evt streik eller lockout.

Med Norske Assurandørers Forbund har FA en hovedavtale, fellesbestemmelser som omfatter bla regler for lønn under sykdom og en konfliktavtale. Alle lønnsavtalene for assurandørene er mellom Norske Assurandørers Forbund og de enkelte selskap. Selskapene er medlemmer i FA og FA deltar som konsulenter for selskapene i forhandlingene.

Kode	Avtale	Arbeidsgiverorg.	Arbeidstakerorganisasjon	Hovedorg	Organiserte
700	Forsikrings- overenskomst	FA	Forsikringsfunksjonærenes Landsforbund	YS	6484
702	NOR Forsikring	FA/NOR	Norske Assurandørers forbund	YS	
703	Ansvarsforsikring	FA/ANSVAR	Norske Assurandørers forbund	YS	
705	Vital	FA/Vital	Norske Assurandørers forbund	YS	
706	Vesta	FA/Vesta	Norske Assurandørers forbund	YS	
707	Storebrand	FA/Storebrand	Norske Assurandørers forbund	YS	
708	Norske Liv	FA/Norske Liv	Norske Assurandørers forbund	YS	

7 Tariffavtaler som AMB/ASVL er part i

Arbeidsmarkedsbedriftenes Landsforening (AMB) er en arbeidsgiver- og interesseorganisasjon for bedrifter som driver med attføringstiltak for yrkeshemmede og omfatter i alt 93 bedrifter. AMB er part i 5 avtaler. Avtalene AMB er part i dekker tilsammen både arbeidstakere og arbeidsledere eller de som er arbeidsgivernes representanter på arbeidsplassen.

Arbeidssamvirkenes Landsforening (ASVL) er arbeidsgiver- og interesseorganisasjon for bedrifter som sysselsetter psykisk utviklingshemmede, der det gis arbeidstilbud i henhold til HVPU-reformen. ASVL har 150 medlemmer, med om lag 4000 sysselsatte. ASVL er part i tre avtaler, som dekker arbeidsledere/funksjonærer. Så langt vi vet, er ingen av avtalene innenfor AMB og ASVL kopier av andre avtaler.

Kode	Avtale	Arbeidsgiverorg.	Arbeidstakerorganisasjon	Hovedorg	Organiserte
720	AMB-Overenskomsten	AMB	Fellesforbundet	LO	3552
721	Tariffavtale med FLT	AMB	FLT	LO	322
722	Tariffavtale med NALF	AMB	NALF	FS	
723	Tariffavtale med FO	AMB	Fellesorganisasjonen	LO	
724	Tariffavtale med NITO	AMB	NITO	AF	28
730	Tariffavtale med FLT	ASVL	FLT	LO	375
731	Tariffavtale med NALF	ASVL	NALF	FS	
732	Tariffavtale med KFO	ASVL	KFO	YS	

8 Tariffavtaler som ATF er part i

A-pressens aviser er medlemmer av NHO gjennom bransjemedlemsskapet i Norske Avisers Landsforening, men står utenfor arbeidsgiverfellesskapet. Arbeiderpressens tarifforening (ATF) er således A-pressens arbeidsgiverorganisasjon. ATF hadde per desember 1996 73 medlemsbedrifter (42 aviser, 2 konsernselskaper, 11 trykkerier, 8 samkjøringer og 10 andre bedrifter). Bedriftene i ATF hadde vel 2 900 ansatte (Statistisk årbok 1997).

ATF er part i 7 tariffavtaler. Det er nedfelt en organisasjonsplikt i hovedavtalen med HK, denne er under diskusjon. De fleste journalistene er medlemmer i både Norsk Journalistlag (NJ) og Arbeiderbevegelsens Presseforbund (APF). Det er imidlertid NJ som forhandler. LOs sekretariat sa fra seg forhandlingsretten på vegne av APF tidlig på 1980 tallet og overførte denne til NJ.

FLT har ikke egen avtale med Arbeiderpressens tarifforening, men bruker arbeidslederavtalen mellom LO og NHO. HK, Transportarbeiderforbundet, Grafisk og Arbeidsmandsforbundet har derimot egne avtaler med ATF.

PRIFOs avtale med ATF er identisk med «PMF»-avtalen, eller de tre avisrelaterte avtalene mellom PRIFO/YS og NHO (213, 231, 232). Dette avtaleforholdet er nokså nytt, og har bakgrunn i A-pressens oppkjøp av bedrifter.

Kode	Avtale	Arbeidstakerorganisasjon	Hovedorg	Identisk med	Organiserte
740	Overenskomst med Norsk Grafisk Forbund	NGF	LO		872
741	Pakkerioperatører, sjåførere og bilmedhjelpere	NTF	LO		53
742	Landsoverenskomst	HK	LO		767
743	Overenskomst for journalister	NJ/Arb.bev Presseforbund	FS/LO		955
744	Overenskomst for vaktmestere	NAF	LO		3
745	Overenskomst for renholdsarbeid	NAF	LO		53
746	Aviser-Kontor-Lager-m.v.-PRIFO	PRIFO	YS	213	
747	Arbeidslederavtale	FLT	LO	199	10

9 Tariffavtaler som Rederiforbundet er part i

Norges Rederiforbund (tidligere ASO) har per desember 1997 184 medlemsbedrifter. Bedriftene har totalt vel 35 500 ansatte. Av disse er 7 550 ansatte i det ordinære norske skipsregisteret (NOR), om lag 26 000 ansatt på skip i Norsk Internasjonalt Skipsregister (NIS) og 4 750 ansatt på flyttbare innretninger i oljevirksomheten .

Rederiforbundet har parallelle avtaleforhold med Norsk Sjømannsforbund, Det norske maskinistforbund og Norsk Sjøoffisersforbund (sturmenn, skipsførere) for utenriks skipsfart. Tilsvarende finnes det parallelle avtaleforhold for flyttbare innretninger, med følgende parter: NOPEF, OFS, maskinister/sturmenn (De samarbeidende organisasjoner) og Sjøoffisersforbundet (for plattformsejere). I tillegg kommer avtaler for offshore servicefartøyer, og en rekke mindre avtaler. Avtaler for kranskip inngår i avtalene i den generelle utenriksavtalen, det samme gjør avtale for skipsførere på offshore servicefartøyer. Rederiforbundet er også part i NIS-avtaler for mannskap fra andre spesifiserte land. Disse er ikke inkludert i oversikten

Kode	Avtale	Arbeidstakerorganisasjon	Hovedorg	Organiserte
760	Overenskomst for utenriksfart	Norsk Sjømannsforbund	LO	
761	Overenskomst for maskinister i utenriksfart	Norsk Maskinistforbund	YS	189
762	Overenskomst for sturmenn i utenriksfart	Norsk Sjøoffisersforbund	FS	250
763	Overenskomst for skipsførere på skip i utenriksfart	Norsk Sjøoffisersforbund	FS	70
765	Småskipsavtale	Norsk Sjømannsforbund	LO	
766	Småskipsavtale	Det norske maskinistforbund	YS	40
767	Bøylelastavtale	Norsk Sjømannsforbund	LO	
768	Overenskomst for maskinister på bøylelasteskip	Det norske maskinistforbund	YS	169
769	Overenskomst for sturmenn på bøylelasteskip	Norsk Sjøoffisersforbund	FS	120
770	Overenskomst for skipsførere på bøylelasteskip	Norsk Sjøoffisersforbund	FS	40
771	Ferge i Nord- og Østersjøfart (dekk og maskinbesetning)	Norsk Sjømannsforbund	LO	
772	Ferge i Nord- og Østersjøfart (catering)	Norsk Sjømannsforbund	LO	
773	Overenskomst for maskinister på Sundbusserne A/S	Det norske maskinistforbund	YS	10
774	Avtale for M/S Petter Wessel i fergefart	Norsk Sjømannsforbund	LO	
775	Elektriker, radiooffiserer og dekk- og maskinbesetning i Fjord Line AS	Norsk Sjømannsforbund	LO	
776	Cateringansatte i Fjord Line AS	Norsk Sjømannsforbund	LO	
777	Overenskomst for praktikanter under fartstidsopptjening /opplæring	Norsk Sjømannsforbund	LO	
778	Offshore servicefartøyer	Norsk Sjømannsforbund	LO	
779	Overenskomst vedrørende sturmenn på offshore servicefartøyer	Norsk Sjøoffisersforbund	FS	450
780	Overenskomst vedrørende maskinister på offshore servicefartøyer	Det norske maskinistforbund	YS	573
785	Overenskomst for plattformsejere, flyttbare innretninger	Norsk Sjøoffisersforbund	FS	60
786	Overenskomst for flyttbare innretninger, norsk sokkel	Maskinist/Sjøofforbund, DSO		439
787	Overenskomst for flyttbare innretninger, norsk sokkel	NOPEF	LO	1600
788	Overenskomst for flyttbare innretninger, norsk sokkel	OFS	YS	

10 Andre tariffavtaler innen skipsfart/fiske

Fiskebåtredernes Forbund består av medlemsforeningene Nord-Norges Rederiforening, Aalesunds Rederiforening, Sogn og Fjordane Rederiforening, Vest-Norges Rederiforening og Norske Trållerrederiets Forening. Fiskebåtredernes Forbund hadde i 1997 350 rederier som medlemmer med til sammen 347 fartøyer. Antall ansatte i 1997 har vi ikke informasjon om, men i 1995 var det omlag 5 300 (Statistisk Årbok 1996).

Fiskebåtredernes Forbund er part i to tariffavtaler. Fiskebåtredernes Forbund og Norske Trållerrederiets Forening er sammen part i tre avtaler. Norske Trållerrederiets Forening er part i en avtale alene. Avtalene for maskinistene på de ulike båttypene er slått sammen til en avtale. Det foregår forhandlinger med Norsk Sjømannsforbund om sammenslåing av fire avtaler. Det forhandles også med Norsk Sjøoffiserers forbund for å få avtale for de båttypene, som i dag mangler avtaler.

Fraktestartøyenes Arbeidsgiverforening organiserer totalt 225 fartøyer, 40 av disse er i NIS. I 1996 var det om lag 2 400 ansatte i bedriftene i denne arbeidsgiverforeningen. Arbeidsgiverforeningen er part i fire tariffavtaler

Hurtigbåtredernes forbund hadde i 1996 75 medlemmer. Dette omfattet 45 rederier, 26 bedrifter, 3 honnørmedlemmer og ett æresmedlem. Arbeidsgiverfunksjonen, gjennom Maritim Arbeidsgivergruppe, dekker kun rederiene. Maritim Arbeidsgivergruppe er part i to tariffavtaler. Av de 45 rederiene er det 12 som dekkes av HRF/Maritim Arbeidsgivergruppes egne tariffavtaler. De andre rederiene har enten direkte avtaler med organisasjonene eller via kommuner/KS. Avtalen for Sjøoffiserene følger kronebeløpene i avtalen som Sjøoffiserene har med Rederiforbundet (NHO) for innenriksfart, men har noen forskjeller knyttet til fleksibilitet i arbeidstid. Avtalen med Det norske maskinistforbund ble etablert i 1997, og det er etterslep i registreringen av organiserte som dekkes.

NIS-avtaler er ikke tatt med i denne oversikten.

Kode	Avtale	Arbeidsgiverorganisasjon	Arbeidstakerorg.	Hoved org	Organiserte
790	Tariffavtale for konsumtrålere	Fiskebåtredernes forbund	Norsk Sjømannsforbund	LO	
791	Generell tariffavtale	Fiskebåtredernes forbund	Norsk Sjømannsforbund	LO	2000
792	Skipsførere/styrmenn på ferskfisk- og rundfrysetrålere	Norske Trållerrederiets Forening	Norsk Sjøoffisersforbund	FS	115
793	Tariffavtale for fabrikkskip	NTF/Fiskebåtredernes forbund	Norsk Sjømannsforbund	LO	
794	Tariffavtale for ferskfisk- og rundfrysetrålere	NTF/Fiskebåtredernes forbund	Norsk Sjømannsforbund	LO	
795	Tariffavtale for alle typer båter	NTF/Fiskebåtredernes forbund	Norsk Maskinistforbund	YS	139
800	Overenskomst for sjømenn	Fraktestartøyenes Arb.giverforening	Norsk Sjømannsforbund	LO	
801	Overenskomst for maskinister	Fraktestartøyenes Arb.giverforening	Norsk Maskinistforbund	YS	48
802	Overenskomst for skipsførere	Fraktestartøyenes Arb.giverforening	Norsk Sjøoffisersforbund	FS	200
803	Overenskomst for styrmenn	Fraktestartøyenes Arb.giverforening	Norsk Sjøoffisersforbund	FS	400
810	Overenskomst for skipsførere	Hurtigbåtenes Rederiforbund	Norsk Sjøoffisersforbund	FS	50
811	Overenskomst for maskinister	Hurtigbåtenes Rederiforbund	Norsk Maskinistforbund	YS	

11 Tariffavtaler som NAF er part i

Norges Apotekerforening (NAF) har 273 medlemmer, med i underkant av 5000 ansatte. NAF er part i to avtaler: En med Norges Farmaceutiske Forening (NFF) og en med FarmasiForbundet (tidligere Norsk Apotekteknikerforbund).

Alle de private apotekene i Norge er medlem i NAF, og dekkes av de to avtalene. Organisasjonsgraden er meget høy også på arbeidstakersiden. Avtalen mellom NAF og NFF dekker farmasøytiske kandidater (459 ansatte) og reseptarer (788 ansatte). Avtalen mellom NAF og Farmasiforbundet dekker apotekteknikere med og uten utdanning, samt rengjøringshjelper i apotek. I et totaltall på 3692 *ansatte* under denne avtalen, inngår 3450 apotekteknikere og 242 renholdere.

Kode	Avtale	Arbeidstakerorganisasjon	Hovedorg	Organiserte
820	Apotekene-Farmaceuter	Norges Farmaceutiske Forening	AF	1213
821	Apotekene-Apotekteknikere	Farmasiforbundet	FS	3275

12 Andre mindre arbeidsgiverorganisasjoner

Oversikten omfatter avtaler med mindre arbeidsgiverorganisasjoner i privat sektor. Oversikten er neppe komplett.

Studentsamskipnadens Arbeidsgiverforening (SSAF) ble etablert 1985. Per desember 1996 hadde foreningen 23 medlemsbedrifter med til sammen 1582 ansatte. SSAF har en felles Hovedavtale med Norsk Tjenestemannslag (NTL, LO), Norsk Lærerlag (NL, frittstående) og Landsforbund for Universitets-, Høyskole og Forskningspersonell (LUFH, YS). Denne følges opp med en Landsoverenskomst med de samme organisasjonene. Landsoverenskomsten er med andre ord en vertikal avtale, som også inneholder særbestemmelser for enkelte grupper ansatte blant annet knyttet til arbeidstid og tillegg for ubekvem arbeidstid. Det finnes også bedriftsvis

tariffavtaler. I SSAF er det en forhandlingsordning som medfører konfliktløsning etter Arbeidstvistloven på to nivåer, sentralt og lokalt. Ved opprettelse/revisjon av lokal tariffavtale kan en eventuell uenighet løftes til sentralt forhandling. Ved fortsatt uenighet kommer Arbeidstvistlovens regler om meglings til anvendelse. Studentsamskipnaden i Oslo gikk ut av SSAF fra og med 1993, og er fra og med 1998 medlem av NAVO.

Norsk teater- og orkesterforening (NTO) hadde per desember 1996 26 medlemmer (inkludert Den norske Opera) med i underkant av 2 100 ansatte (Statistisk Årbok 1997). NTO er part i en Hovedavtale med Norsk Kommuneforbund, Norsk Musikerforbund og Norsk Tjenestemannslag, i tillegg er det en Hovedavtale for Norsk Skuespillerforbund. NTO er part i en felles overenskomst kalt Hovedtariffavtalen, med Norsk Kommuneforbund, Norsk Musikerforbund, Norsk Tjenestemannslag og Norsk Skuespillerforbund som motparter. AF og YS har tilslutningsavtaler til denne avtalen for noen få ansatte. NTO er også part i en Overenskomst med Norske sceneinstruktørers forening, Norske scenografer og Norsk Ballettforbund (koreografer) (SIK-Avtalen). Fra og med 1998 er NTOs medlemmer innmeldt i NAVO.

Norges Taxiforbund organiserer om lag 4850 av totalt 5500 løyvehavere i Norge (kilde: forbundet), og har inngått tariffavtale med Norsk Transportarbeiderforbund og Norsk Rutebilararbeiderforbund (identiske) som regulerer lønns- og arbeidsvilkårene til de ansatte sjåførene. Totalt antas det at om lag 15 000 personer arbeider innen næringen (inkludert sentralbordansatte m.m.), organisasjonsgraden er imidlertid ikke høy.

Norsk Lastebileier-Forbund har avtale både med Norsk Transportarbeiderforbund og Norsk Rutebilararbeiderforbund (identiske), disse dekker langtransport. I den grad NHO-bedrifter har langtransport, brukes den samme avtalen. Det har lenge vært et samarbeid mellom Lastebileier-Forbundet og NHO, og de største lastebilfirmaene er nå på vei inn i NHO (Dagens Næringsliv 28/1-1998).

Glassbransjeforbundet organiserer glassmestre, isolerglassprodusenter og fasadeentreprenører. Forbundet hadde i 1996 i underkant av 150 medlemmer, sysselsettingen ligger på over 1600 (kilde: forbundet). Forbundet har avtaleforhold med Handel og Kontor (butikkoverenskomsten), Fellesforbundet (produksjon, transport og montering av glass) og med FLT (arbeidsledere og tekniske funksjonærer).

Norsk Almenningsforbund organiserer 40 bygdealmenninger, og har avtaleforhold som dekker bestyrere (skogvoktere og lignende).

Maskinentreprenørenes Forbund (MEF) organiserer i hovedsak bedrifter som driver maskinell anleggsvirksomhet, i tillegg kommer skogsentreprenører, brønnboringsbedrifter og bedrifter i avfalls- og gjenvinningsbransjen. Forbundet har i underkant av 1400 medlemmer, disse har i overkant av 9000 ansatte (kilde: forbundet). MEF har avtaleforhold med både Fellesforbundet og Arbeidsmandsforbundet, den siste er størst men organisasjonsgraden er lav (jf Eldring 1997).

Norges Praktiserende Arkitekter er organisert som et ansvarlig selskap, med 270 deleiere/abonnenter med til sammen 1139 årsverk i 1996 (kilde: årsberetning). Tariffavtalene er med PRIFO (YS, dekker blant annet tekniske tegnere) og AFAG/NaFo (AF, dekker arkitekter).

Norges Bank opererer alene i avtalesammenheng, og avtalen mellom Norges Bank og Norges Banks Funksjonærforening (YS) er omfattende. Norges Bank har til sammen ca 1150 ansatte, og 85-90 prosent av disse er organiserte. De aller fleste er med i Norges Banks Funksjonærforening, men banken har også avtaler med NTL, NGF og Fellesforbundet (Kilde: Norges Bank).

Tariffavtalen mellom HK og LO/forbundene er også omfattende. Det er nylig etablert en egen Arbeiderbevegelsens Arbeidsgiverforening hvor forbund og arbeiderforetak er medlemmer, og hvor denne avtalen vil bli reforhandlet i 1998.

Gjensidige Forsikrings Arbeidsgiverforening (GAF) står utenfor Forsikringssselskapenes Arbeidsgiverforening, og har en stor avtale med Gjensidiges Personalforening (GP, frittstående forbund). Denne avtalen omfatter ca 1300 organiserte. Lønns- og arbeidstidsbetingelsene i avta-

len mellom GAF og GP oppgis å være like med FL/FA-avtalen (700). De to avtalene skiller seg på enkelte punkter knyttet til kompetanse og opplæring, likestilling, og noe på medvirkningsprosessen. I tillegg har den første avtalen et reiseregulativ, som FL/FA-avtalen mangler. Gjensidiges Personalforening vurderer å gå inn i Forsikringsfunksjonærenes Landsforbund. I så fall kan avtalen bli slått sammen med forsikringsoverenskomsten FA/FL. Både Forsikringsfunksjonærenes Landsforbund og Norske Assurandørers Forbund har i dag avtaledekkede medlemmer i Gjensidige-foretaket. Det er en egen avtale mellom Gjensidiges Arbeidsgiverforening og Norske Assurandørers Forbund.

Kode	Avtale	Arbeidsgiverorganisasjon	Arbeidstakerorganisasjon	Hoved-org	Organiserte
822	Landsoverenskomsten	Studentsamskipnadens arb.giverforening	NTL, NL og LUHF		
823	Hovedtariffavtale	Norsk teater- og orkersterforening	NKF, NMF, NTL, skuespiller- og ballettforb.		
824	Overenskomst (SIK-avtalen)	Norsk teater- og orkersterforening	Scenestruktør-, Ballettforb. og Scenografer		
825	Taxisjåfører	Norges Taxiforbund	Norsk Transportarbeiderforbund	LO	400
826	Taxisjåfører	Norges Taxiforbund	Norsk Rutebilarbeiderforbund	YS	
827	Godstransport	Norges Lastebileier-Forbund	Norsk Transportarbeiderforbund	LO	383
828	Godstransport	Norges Lastebileier-Forbund	Norsk Rutebilarbeiderforbund	YS	
829	Butikkoverenskomsten	Glassbransjeforbundet i Norge	HK	LO	3
830	Glassoverenskomsten	Glassbransjeforbundet i Norge	Fellesforbundet	LO	609
831	GAF-Arbeidsledere	Glassbransjeforbundet i Norge	FLT	LO	4
832	GAF-Tekniske funksjonærer	Glassbransjeforbundet i Norge	FLT	LO	4
833	Almenninger	Norsk Almenningsforbund	FLT	LO	
834	Almenninger	Norsk Almenningsforbund	NOFU	YS	56
835	Skogsmaskinførereoverensk.	Maskinentreprenørens Forbund	Fellesforbundet	LO	31
836	Maskin	Maskinentreprenørens Forbund	Arbeidsmandsforbundet	LO	996
837	NPA-PRIFO	Norges Praktiserende Arkitekter	PRIFO	YS	
838	NPA-AFAG	Norges Praktiserende Arkitekter	Arkitektenes Fagforbund	AF	
839	NPA-NAFO	Norges Praktiserende Arkitekter	Norsk Naturforvalterforbund	AF	
840	Gravøroverenskomsten	Norsk Gravørmester Forening	Fellesforbundet	LO	10
850	Norges Bank	Norges Bank	Norges Banks Funksjonærforening	YS	900
851	Overenskomst for LO/forbundene	LO	HK	LO	1144
852	Gjensidigeavtalen	Gjensidiges Arbeidsgiverforening	Gjensidiges Personalforening (GP)	FS	1300
853	Gjensidige	Gjensidiges Arbeidsgiverforening	Norske Assurandørers forbund	YS	350

13 APO og NAVO

Arbeidsgiverforeningen for Private virksomheter i Offentlig sektor (APO) organiserer først og fremst private helse- og sosialinstitusjoner som samarbeider med offentlige institusjoner/etater. I tillegg har APO flere kulturorganisasjoner, interesseorganisasjoner og utdanningsinstitusjoner som medlemmer. Medlemmenes virksomhet er som regel rettet inn mot eller en del av kommunale eller statlige planer og tilbud.

APO hadde i 1997 ca. 550 medlemsvirksomheter, med om lag 17 000 ansatte (Statistisk årbok 1997). I tariffavtalesammenheng er APO inndelt i tre, APO-området stat, APO-området kommune og APO-området Oslo. Det er en felles hovedavtale del I for alle de tre områdene, en hovedavtale del II som er spesifikk for de tre områdene og en hovedtariffavtale eller fellesoverenskomst som også er spesiell. Det har i mange tilfeller vært av betydning å unngå konkurranse på lønns- og arbeidsvilkår med det offentlige. De tre tariffavtalene er i praksis opptrykk av hovedtariffavtalene i stat og kommune samt overenskomstsamlingen for Oslo kommune, med nødvendige redaksjonelle endringer. Det er det enkelte arbeidstakerforbund som er part i disse avtalene. I dag har APO ca. 40 partsforhold, noen forbund kan være part i mer enn en av de tre tariffavtalene. En oversikt finnes i Seip (1996). APOs vedtekter slår fast at alle arbeidsgivere som søker medlemskap, må gjøre gjeldende i sin virksomhet det (relevante) avtaleverket APO er part i.

Norges Arbeidsgiverforening for virksomheter med offentlig tilknytning (NAVO) har som hovedkriterium for medlemskap at virksomheten eies eller drives av staten, fylkeskommuner eller kommuner. I tillegg er organisasjonen åpen for stiftelser, fonds, foreninger og lignende hvor staten, fylkeskommuner eller kommuner har bestemmende innflytelse. NAVO hadde i 1997 86 virksomheter som medlem, og disse hadde i alt 31 500 ansatte (Statistisk årbok 1997). Med opptagelsen av Studentsamskipnaden i Oslo samt medlemmer av Norsk Teater- og Orkesterforening i 1998, øker medlemstallet til over 110 bedrifter og antall ansatte til ca. 35 000 (kilde: NAVO). I den videre omtalen av NAVO er det ikke tatt hensyn til disse sistnevnte medlemsbedriftene.

NAVO har inngått hovedavtaler med hovedorganisasjonene, som representeres av LO-Stat, YS-S og Sammenslutningen av akademikerorganisasjoner i NAVO (SAN). Tariffavtalene som NAVO er part i, er delt inn i tre områder hvor hvert område har en tariffavtale del A som er felles og en tariffavtale del B som er spesifikk for den enkelte bedrift. Område 1 omfatter NRK AS, her er også Norsk Journalistlag part i hovedavtalen og opptrer på linje med de tre hovedorganisasjonene. Tariffavtalenes del A og B dekker hele NRK AS. Område 2 omfatter Telenor AS, og er størst med over 15 000 ansatte. De tre hovedorganisasjonene har hver sin tariffavtale del A, i tillegg er det inngått tariffavtaler del B for den enkelte bedrift. Disse siste varierer i antall, fra to (LO-Stat og YS-S med forbund) til fire (de nevnte samt SAN-NITO og SAN-NIF).

Område 3 er en samling av enkeltbedrifter. Her har også hovedorganisasjonene hver sin tariffavtale del A, mens bedriftene har egne tariffavtaler del B. Antallet bedrifter er voksende, og lå i 1997 rundt 30. Antallet del B-avtaler i den enkelte bedrift varierer fra én til seks, avhengig av hvor mange forbund som har inngått egen avtale.

De ansatte i NAVO-virksomhetene fordelte seg i 1997 på arbeidstakerorganisasjonene om lag på følgende måte: LO-Stat 14500, YS-S 4500, SAN 3500 og Norsk Journalistlag 1000. Da avtaleforholdene innen NAVO-området er komplisert og under endring, er det ikke forsøkt å sette opp noen tabell.

Noter

---

¹ Se f.eks. *Indstilling fra Den til behandling av spørsmålet om tvungen voldgift i arbeidstvister m.m. nedsatte departementale komité* (Solnørdal-komiteen, Kristiania 1909/1912). Tradisjonen ble videreført i lovforarbeidene som ledet frem til Arbeidstvistloven av 1915.

² Se f.eks. *Meglingsinstitusjonens virksomhet i 1921* (Kristiania 1922) og oversikter over tariffavtaler og arbeidskonflikter utgitt med varierende titler i *Norges offisielle statistikk*, 1923-1930.

³ Fra N.A.F. kjennes blant annet publikasjonen *Vår organisasjon* (1984), som lister opp de avtaler organisasjonen var part i. I tillegg kjennes interne lister laget i forkant av lønnsoppgjør. Fra LOs side ble det på slutten av 1970-tallet laget oversikter over tariffavtaler og antall ansatte og organiserte, i noe forenklet form ble disse listene laget helt frem til 1992. For både N.A.F.s og LOs vedkommende hadde det interne materialet en funksjon i oppgjørssammenheng, behovet for oversiktene avtok noe ved tilbakevending til forbundsvise oppgjør fra og med 1994. Med inndelingen av LO-forbundene i karteller, har behovet for oversikt over avtaler og tariffområder igjen blitt aktualisert. En nyere oversikt foreligger for eksempel i regi av LO Service (1996).

⁴ Fra 1970-tallet kan nevnes Sosialistisk Opplysnings *Studiekurs i faglig arbeid I-II* (1975), som blant annet inneholder en redegjørelse for tariffavtaler og lønssystemer. Tilsvarende men mindre politiserte debatt- eller studieopplegg finnes også fra LO/AOFs side, som *Forhandlingsteknikk* (1965) og *Fagforeningskunnskap* (1971). Av nyere dato kan nevnes publikasjoner knyttet til LOs organisasjonsprosjekt frem mot Kongressen i 1993, hvor særlig *Temabok* (1991) gir oversikter over arbeidstaker- og arbeidsgiverorganisasjoner og deres tariffavtalerelasjoner.

---

⁵ Tariffavtalene kan også ha varierende innslag av lovbestemmelser, enten ved at slike er tatt direkte inn i tekstene eller ved at det henvises til slike. Dette er f.eks. vanlig når det gjelder ferie og sykdom.

⁶ For å bli inkludert i AKU, som er en spørreundersøkelse, er det tilstrekkelig at man har arbeidet noen få timer i «referanseuken» eller vært midlertidig borte fra tilsvarende arbeid.

⁷ Basert på tabell 34 og 44 i *Arbeidsmarkedsstatistikk 1996* (Statistisk sentralbyrå, under utgivelse).

⁸ Se likevel Scheuer (1996, 1997) for et mer positivt syn på surveyundersøkelser når det gjelder tilsvarende danske forhold.

⁹ For en gjennomgang av NAVO og APO som organisasjon samt deres motparter, vises det til Seip (1996).

¹⁰ Avgrensningen er likevel ikke uproblematisk, for eksempel kan arbeidstakere dekket av en «landbasert» avtale arbeide offshore. Avgrensningen her er gjort skjønnsmessig etter tariffavtalenes «hovednedslagsfelt».

¹¹ Flere andre arbeidsgiverorganisasjoner, som HSH og LA, har en bransjestruktur i form av næringsforbund eller –seksjoner. Disse kan nok i noen tilfeller (LA) ha det praktiske ansvaret for en avtalerevisjon, men inngår ikke i partsforholdet.

¹² Tallene i parentes refererer til avtalekodene, gjengitt i tabell 2 for de største avtalene eller samlet i vedleggene for alle avtalenes del.

¹³ To måter å binde enkeltstående arbeidsgivere på, er utbredt. For det første tiltrer en arbeidsgiver en gjeldende avtale, ved at arbeidsgiverorganisasjonens navn på avtalen skiftes ut med den aktuelle arbeidsgiver. For det andre signerer en arbeidsgiver et dokument hvor «den til enhver tid gjeldende avtale mellom organisasjonene xx og xx» gjøres gjeldende. Denne siste måten, som over tid er mindre tidkrevende for arbeidstakerorganisasjonene, synes å ha blitt mer vanlig i det siste.

¹⁴ Det er først og fremst PRIFO som har gjort bruk av LO-forbundenes avtaler på denne måten. Om lag halvparten av PRIFOs avtaler med NHO/landsforeningene er slike kopiavtaler. I tillegg har Norsk Rutebilarbeiderforbund kopiavtaler av flere av Norsk Transportarbeiderforbunds avtaler utenfor rutebilsektoren (blant annet taxi, speditør, grossist, langtransport). Forholdene for rutebilsektoren er mer likeverdige mellom de to forbundene, men avtalene er identiske.

¹⁵ Særbestemmelsene er kodet som avtale 502-509, og dekker i alt 1500 organiserte arbeidstakere i 170 HSH-bedrifter. Disse er telt sammen med Landsoverenskomsten (501) som én avtale i notatet.

¹⁶ En felleserklæring om lønnsystemer mellom LO/YS og NHO fra 1989 er i dag tatt inn i svært mange tariffavtaler, enten integrert i teksten eller som bilag. Felleserklæringen har i flere tilfeller erstattet tidligere tekst om akkordarbeid, men er også tatt inn i avtaler hvor akkordarbeid aldri har vært aktuelt (som i Nordsjøen). Felleserklæringen anbefaler resultatbaserte lønnsystemer der partene kan enes om det, noe som gjør det umulig å lese ut av tariffavtaleteksten om og i hvilken utstrekning akkordarbeid anvendes. Akkordarbeid vil ikke bli berørt ytterligere i dette notatet.

¹⁷ Avtalen mellom LO/NNN og NHO/Næringsmiddelindustriens Landsforening for Bryggerier- og mineralvannsfabriker (148) var tidligere en slik «sprukken normallønsoverenskomst». Nå er det imidlertid tatt inn bestemmelser om lokale forhandlinger i avtalen, og det heter i §4 at «Partene er (...) enige om at lokal forhandlingsrett er en formalisering av gjeldende praksis».

¹⁸ Riksmeglingsmannens møtebok av 24/5-1996 i sak Hotell- og Restaurantarbeiderforbundet og Norsk Hotell- og Restaurantforbund vedrørende tariffrevisjonen 1996.

---

¹⁹ I funksjonæravtaler kan det nok være sterkere grunnlag for å studere både graden av involvering fra arbeidstakersiden i den lokale lønnsdannelsen, og grunnlaget eller kriteriene for lønnstillegg. Et slikt forsøk vil likevel ikke bli gjort i dette notatet.

²⁰ Dette baserer seg på samtaler med representanter for følgende LO-forbund: Fellesforbundet, Grafisk, Kjemisk, NNN og Norsk Transportarbeiderforbund.

²¹ Det kan likevel tenkes former for å markere uenighet lokalt også i avtaler uten adgang til temporeduksjon. Ingenting forhindrer f.eks. en arbeidstakerorganisasjon å varsle streik bare i de bedrifter hvor det er lokal uenighet, hvis de lokale forhandlingene sammenfaller i tid med selve avtalerevisjonen. En konflikt mellom NHO og Norske Sivilingeniørers Forening i november/desember 1992 hadde f.eks. et slikt innslag (jf Rikslønnsnemndas kjennelse av 25/5-1993 i sak nr 3/1993). Det kan også tenkes ordninger hvor lokale særavtaler om lønnssystemer bygger på tempo- forutsetninger, og hvor arbeidsinnsatsen ved uenighet om revisjon kan reduseres samtidig med en lønnsreduksjon. Reduksjonen blir da til et «normalt arbeidstempo» og tariffavtalens lønnssetser. Slike eksempler finnes innen nærings- og nytelsesmiddelindustrien (jf Overenskomst for bryggerier- og mineralvannsfabrikker (148), Tobakksfabrikker (140) og Arbeidsrettens dom av 9/12-1992 i sak nr 36/1992). Forholdet er også omtalt i Moene & Seierstad (1990:34, 63), som også knytter ordningen til NNN.

²² Sammenligning med danske forhold, inkludert studiet av *faktisk* arbeidstid for tariffavtaledekkede og udekkede, vil være interessant siden man der i stor utstrekning mangler lovgivning om arbeidstid (jf Scheuer 1997)

²³ Enkelte stillingsgrupper kan være unntatt overtidsreglene, noe vi ikke går inn på.

²⁴ Se for øvrig Rogstad (1993) for en drøfting av andre overtidsdefinisjoner, inkludert ubetalt overtid.

²⁵ Det er gjerne spesielle regler om når de to satsene skal brukes i helgene, om natten og knyttet til skiftarbeid, noe vi ikke går inn på.

²⁶ I tillegg til de i tabellen nevnte avtaler, gjelder dette også ansatte i bedrifter tidligere omfattet av Gullsmedfagoverenskomsten, som nå er ført inn under Verkstedsoverenskomsten (83).

²⁷ Se f.eks. NHO (1995).

²⁸ Arbeidsrettens dom av 2/9-1991 i sak nr 18/1991.

Forkortelser

AMF	Arbeidsmandsforbundet
APO	Arbeidsgiverforeningen for Private virksomheter i Offentlig sektor
DNMF	Det Norske Maskinistforbund
FA	Forsikringsselskapenes Arbeidsgiverforening
FF	Fellesforbundet
FL	Forsikringsfunksjonærenes Landsforbund
FLT	Forbundet for ledelse og teknikk
GAF	Gjensidige Forsikrings Arbeidsgiverforening
GP	Gjensidige-Gruppens Personalforening
HK	Handel og Kontor i Norge
HRAF	Hotell- og restaurantarbeiderforbundet
HSH	Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon
KFO	Kommunalansattes Fellesorganisasjon
LFF	Luftfartens Funksjonærforening
LUHF	Landsforbund for Universitets-, Høgskole- og Forskningspersonell
NALF	Norges Arbeidslederforbund
NAFO	Norsk Naturforvalterforbund
NAVO	Norges Arbeidsgiverforening for virksomheter med offentlig tilknytning
NEKF	Norsk Elektriker- og Kraftstasjonsforbund
NFF	Norges Farmaceutiske Forening
NFO	Norsk Flytekniker Organisasjon
NGF	Norsk Grafisk Forbund
NIF	Norske Sivilingeniørers forening
NITO	Norges Ingeniørorganisasjon
NJ	Norsk Journalistlag
NKF	Norsk Kommuneforbund
NKIF	Norsk Kjemisk Industriarbeiderforbund
NMF	Norsk Merkantilt Forbund (tidligere Norsk Hydro Merkantile Forbund)
NMF	Norsk Musikerforbund
NML	Norske Meierifolks Landsforening
NNN	Norsk Nærings- og Nytelsesmiddelarbeiderforbund
NOFU	Norsk Funksjonærforbund
NOPEF	Norsk Olje- og Petrokjemisk Fagforbund
NTF	Norsk Transportarbeiderforbund
NTL	Norsk Tjenestemannslag
OFS	Oljearbeidernes Fellessammenslutning
PRIFO	Privatansattes Fellesorganisasjon
SamFo	Samvirkeforetakenes Forhandlingsorganisasjon
Sjø	Norsk Sjømannsforbund
Tre	Norsk Treindustriarbeiderforbund

Referanser

- Andreassen, Thor (1971): *Fagforeningskunnskap*. Oslo: Folkets Brevskole
- Due, Jesper et al (1993): *Den danske model*. København: Jurist- og økonomforbundets forlag
- Eldring, Line (1997): *Barrierer mot fagorganisering i maskinentreprenørbedrifter*. Oslo: Fafo
- Elvander, Nils (1988): *Den svenska modellen*. Stockholm: Publica
- Halden, Kåre & Birger Breivik (1965): *Forhandlingsteknikk*. Oslo: Folkets Brevskole
- Hodne, Fritz (1989): *God handel. Norges Handelsstands Forbund gjennom 100 år*. Oslo: Forbundet
- Jakhelln, Henning: (1996): *Undervisningspersonalets arbeidsrettslige stilling*. Gjengitt som vedlegg 2 i NOU (1996:18): *Ny lovgivning om opplæring*
- Kjellberg, Anders (1997): "Hur formades de svenska tjänstemännens organisationsmönster?", i Johansson, Anders L. (red): *Fackliga organisationsstrategier*. Solna: Arbetslivsinstitutet
- Kjellberg, Anders (1998): "Sweden: Restoring the Model?", i Ferner, Anthony & Richard Hyman: *Changing Industrial Relations in Europe*. Oxford: Blackwell
- LO (1991): *LOs organisasjonsprosjekt Kongressen 1993. Temabok*. Oslo: LO
- LO Service (1996): *Forbundenes medlemstall, antall overenskomster/områder/bransjer, tariffmotparter* (upublisert dokument)
- Moene, Kalle & Atle Seierstad (1990): *Lokale forhandlinger i privat sektor*. Oslo: SAF
- Munthe, Preben (1980): "Lønnsoppgjør og inntektspolitikk", i *Bergen Bank Kvartalsskrift*, no 2
- N.A.F. (1984): *Vår organisasjon*. Oslo: N.A.F.
- NOU 1987:9A, *Arbeidstidsreformer*
- NOU 1994:3, *Ungdom Lønn og arbeidsledighet*
- Nergaard, Kristine (1998): *Tariffavtaledekningen målt ved surveyundersøkelser: Levekårsundersøkelsen 1996*. Oslo: Fafo
- NHO (1995): *Arbeidstidsordninger i NHO-bedrifter. Utrening fra en arbeidsgruppe* (upublisert dokument)
- Scheuer, Steen (1994): «Fagbevægelsens fremtidige struktur», i *Økonomi og politik*, vol 67, no 4
- Scheuer, Steen (1996): *Fælles aftale eller egen kontrakt i arbeidslivet*. København: Nyt fra samfundsvidenskabene
- Scheuer, Steen (1997): *Arbejdstid og overenskomst*. København: Nyt fra samfundsvidenskab
- Seip, Åsmund Arup (1996): *Arbeidsgiverorganisering i den offentlige randsonen*. Oslo: Fafo
- Sosialistisk Opplysning (1975): *Studiekurs i faglig politikk I-II*. Oslo: SO
- Stokke, Torgeir Aarvaag (1996a): *Estimering av tariffavtaledekningen i Norge – strategier og foreløpige makrotall*. Oslo: Fafo
- Stokke, Torgeir Aarvaag (1996b): *NHO: Medlemmer, organisasjonsgrader og tariffavtaler*. Oslo: Fafo
- Stokke, Torgeir Aarvaag (1998): *Lønnsforhandlinger og konfliktløsning*. Norge i et skandinavisk perspektiv. Oslo: Fafo, doktoravhandling.
- TBL/Fellesforbundet (1995): *Innstilling fra Arbeidstidsutvalget*. Oslo: Partene

Det strategiske instituttprogrammet på Fafo

I tråd med omleggingen av forskningspolitikken i Norge, har myndighetene uttrykt ønske om at de frittstående forskningsinstituttene utvikler strategiske instituttprogrammer. Disse instituttprogrammene skal ha et langsiktig perspektiv, og videreutvikle forskningsinstituttenes basiskompetanse. Forskningsstiftelsen Fafo har utarbeidet et omfattende instituttprogram, og den delen av programmet som omhandler de kollektive aktørenes rolle på arbeidsmarkedet finansieres av Kommunal- og regionaldepartementet.

Delprogrammet «De kollektive aktørenes rolle på arbeidsmarkedet» ble startet opp i 1996, og hittil (februar 1998) er det utkommet følgende publikasjoner:

Torgeir Aarvaag Stokke (1996): *Estimering av tariffavtaledekningen i Norge – strategier og foreløpige makrotall*. (Fafo-notat)

Kristine Nergaard (1996): *Organisasjonsgraden målt gjennom AKU 2. kvartal 1995*. (Fafo-notat)

Åsmund Arup Seip (1996): *Arbeidsgiverorganisering i den offentlige randsonen*. (Fafo-notat)

Torgeir Aarvaag Stokke (1996): NHO: Medlemmer, organisasjonsgrader og tariffavtaler. (Fafo-notat)

Kristine Nergaard (1997): «Norway», i Giuseppe Fajertag (ed): *Collective Bargaining in Western Europe 1996-1997*. Brussel: European Trade Union Institute

Torgeir Aarvaag Stokke: (1997): «Labour Market Parties, Collective Bargaining and Dispute Resolution in Norway», i Josephine Browne (ed): *The Role of the State in Industrial Relations*. Dublin: Oak Tree Press

Bjørne Grimrud og Torgeir Aarvaag Stokke (1997): *Collective bargaining and labour market flexibility in Norway. Paper prepared for an ILO project*. (Fafo-notat)

Jon Erik Dølvik og Torgeir Aarvaag Stokke (1998): «Norway: The Revival of Centralized Concertation», i Anthony Ferner & Richard Hyman (ed): *Changing Industrial Relations in Europe*. Oxford: Blackwell

Tori Grytli og Torgeir Aarvaag Stokke (1998): *Norges største tariffavtaler: Omfang, lønnsdannelse og arbeidstidsordninger*. (Fafo-notat)

Kristine Nergaard (1998): *Tariffavtaledekningen målt ved surveyundersøkelser: Levekårsundersøkelsen 1996*. (Fafo-notat)

Norges største tariffavtaler: Omfang, lønnsdannelse og arbeidstidsordninger

Tariffavtalen er det virkemiddelet som organiserte arbeidstakere og arbeidsgivere benytter for å regulere lønns- og arbeidsvilkår og andre arbeidsforhold. I dette notatet rettes oppmerksomheten mot de *landsdekkende* tariffavtalene, altså de tariffavtalene som er gjenstand for revisjon under lønnsoppgjørene.

Basert på det tariffavtalearkivet som er etablert på Fafo, presenterer notatet sentrale trekk ved de 56 største tariffavtalene i privat sektor. Dette er alle avtaler som dekker mer enn 1000 arbeidstakere, og oversikten omfatter avtalenes omfang (organiserte, ansatte, bedrifter), lønnsdannelsen (normallønn, lokale forhandlinger) og flere aspekter ved arbeidstidsreguleringene.

Som vedlegg følger en oversikt over tariffavtaleforholdene i privat sektor. Oversikten tar utgangspunkt i arbeidsgiversiden, og omfatter i alt 450 avtaleforhold.

